

133502

**BIBLIOTECA POPORALA
A „ASOCIATIUNII”**

Nr. 166.

1929.

INCEPUTUL NEAMULUI ROMÂNESC

Povestire istorică

de

Dr. IOAN LUPAȘ.

SIBIIU, „Asociațiunea” („Astra”), Str. Șaguna 6

Prețul 5 Lei.

„ASOCIAȚIUNEA pentru literatura română și cultura poporului român“.

Intemeiată în 1861.

PREȘEDINTE DE ONOARE:

† **M. S. Regele FERDINAND I.**

Prezident activ:
Vasile Goldiș.

Vice-prezident I.:
Dr. Oct. Russu.

Vice-prezident II.:
Dr. Gh. Preda.

Comitetul central al „Asociațiunii“ numără 50 de fruntași din toate păturile societății românești.

 E de datoria fiecărui bun Român să sprijinească „Asociațiunea“ abonând publicațiile ei și inseriindu-se de membru.

Taxe de membru sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna.	Lei 5000.—
Membru fondator al „Asociațiunii“, odată pentru totdeauna.	„ 1000.—
Membru pe viață al „Asociațiunii“, odată pentru totdeauna.	„ 500.—
Membru activ al „Asociațiunii“, anual	„ 50.—
Membru ajut. al „Asociațiunii“, anual	„ 10.—

32 107
Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 19-lea. Nr. 166. Aprilie 1929.

ÎNCEPUTUL NEAMULUI ROMÂNESC

Povestire istorică

de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dr. IOAN LUPAȘ

© — ✕ — ©
Ediția a IV-a.
© — ✕ — ©

2443

49

Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 6.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Trăiană“, s. a., Sibiu.

I.

Ce ne învață istoria ?

Poporul, ca și omul singuratic, cel puțin la zile mari, e bine să se oprească o clipă din graba alergărilor sale după afacerile traiului de toate zilele; e bine să-și adune în liniște amintirile, dându-și sama de ceea ce a fost, ca să poată ști, ce are să devină.

În asemenea clipe trebuie deci să ne poarte gândul departe înapoi, ca să cunoaștem toate cărările, drepte sau greșite, ale neamului nostru.

Aducându-ne aminte de cei mulți, ne-numărat de mulți, câți au trăit înaintea noastră, jertfându-se și luptând pentru noi, urmașii lor, — un simț de recunoștință și de evlavie se trezește în sufletul nostru, și ne îndeamnă să scoatem, după cât ne e cu putință, din întunerecul uitării și pe cei mai depărtați

strămoși ai noștri, cari ne-au lăsat drept moștenire fapta și gândul lor, ca să ne slujească de talmăcire vremii de față și de povățuire în cărările viitorului. Apostolul Pavel spune într'o scrisoare a sa către Corinteni, că „toate câte li-s'au întâmplat părinților noștri, s'au scris spre învățătura noastră“.

Cutrecerând cu gândul prin întinderea largă și plină de învățăminte a trecutului, nu facem alta, decât căutăm a cunoaște propria noastră ființă, propriul nostru neam în toate schimbările și prefacerile vieții sale. Și o facem aceasta știind bine, că din o cunoaștere, cât mai temeinică a trecutului, trebuie să izvorească pentru fiecare din noi credința nestrămutată în vrednicia neamului nostru și speranța în vremuri mai bune.

*

Toate popoarele luminate își dau silința să cunoască cu deamănuntul viața și isprăvile strămoșilor, să învețe începutul și întreagă cărarea vieții lor din trecut, pentru ca să scoată din această învățătura îndemnuri pentru traiul de azi și povețe folosite pentru cel de mâne. Să nu întârziem

a face și noi asemenea! Iar cunoscând toate însușirile strămoșilor noștri, să ne străduim a le urma pe cele bune și a ne despăra de cele rele, ca să ne putem croi, cu vrednicie, calea spre un viitor de înaintare sigură și de sporire îmbucurătoare.

Căci tot ce avem astăzi, izvorește din trecut, din munca și jertfirea strămoșilor. Numai atâta se va putea pune în socoteala vredniciei noastre, cu cât vom ști spori moștenirea strămoșească, pe sama urmașilor.

Să urmăm deci, de sârg, sfatul cuminte al unuia dintre cei mai luminați Români din veacul trecut, al lui Mihail Hogălniceanu, care ne îndeamnă „să ne fim mai ales de cele trecute, să ne fim de obiceiurile strămoșești; să ne fim de limba și de istoria noastră; istoria românească mai ales să ne fie cartea de căpetenie!”

*

Neamul nostru românesc, cel răsfirat peste multe țări și hotare, nu stă numai din cele 14 milioane de suflete, câte se socotesc astăzi, ci e cu mult mai mare și mai numeros, căci cuprinde în sine toate rândurile de oameni, câte s'au strecurat din

adâncimile vremii până în zilele noastre pe aceste plaiuri, și ne îmbrățișează la sânul său nu numai pe ceice ne aflăm astăzi în ființă, ci pe toți câți vor mai urma după noi, călăuziți de acelaș gând, de aceleași simțiri și năzuințe.

*

Cartea trecutului ne este cea mai drept grăitoare dovadă, că Dumnezeu a înzestrat neamul nostru cu multe însușiri, cari pot să asigure pe sama oricărui popor un viitor de înaintare și mărire.

O trăinicie fără păreche, o credință puternică și adâncă, o strădanie fără preget și o fire îndelung răbdătoare, dar care însetează uneori după răzbunare, — acestea ne-au fost tot atâtea îndemnuri la fapte vitejești în trecut, și ne pot sluji astăzi ca tot atâtea chezășii pentru izbândirea dorințelor sfinte, cari au oțelit pieptul și au încordat brațul spre luptă atâtor rânduri de strămoși și restrămoși ai noștri, asupra cărora s'a închis de mult mormântul vremii.

Petrecându-i pe aceștia în toate cărările lor de izbândă sau înfrângeri, de trude și suferinți, ne lunecă gândul până departe

la începutul neamului și trebuie să ne punem cât mai des întrebarea: cine suntem și de unde venim?

II.

Obârșia neamului nostru.

Se povestește, că Sașii prăznuiau câteva sute de ani, de când s'au așezat și ei în părțile noastre ardelene. Dar unul mai trufaș întâlnește pe un Român de-ai noștri dela sate și, oprindu-l în drum, îl întrebă: „No, da când o să prăznuiești și voi Românii atâtea sute de ani, de când v'ați așezat în Ardeal?”

Românul nostru i-a răspuns neted: „Noi n'avem de ce să prăznuim, jupâne, fiindcă noi suntem *de aici*!”

Și avea dreptate Românul, căci pe noi nu ne-a adus nimenea să ne așeze aici de prin alte ținuturi. Neamul nostru românesc aici s'a plămădit în cetățuia munților Carpați; aici s'a întărit, dar cu vremea, sporindu-se foarte, a început a se revărsa cu încetul peste multe alte hotare, de locuește

astăzi pe o întindere atât de mare : în miază-noapte, din dealurile Maramurăşului spre miazăzi până dincolo de Dunăre, pe coastele munţilor zişi Baleani, iar în apus din preajma valurilor neîmblânzite ale râului Tisa şi până departe în Răsărit peste Nistru unde, în Republica Moldovenească, trăiesc de asemenea fraţi de-ai noştri. Atât de mare este întinderea ţarinei stămoşeşti „pe care o încinge Dunărea şi-o adăpostesc Carpaţii“.

Pe întreagă întinderea locuită azi de Români, dar mai ales în părţile Ardealului şi Olteniei au *bătătorit neîntrerupt*, din vremi uitate, din zile vechi, a căror socoteală abia dacă s'a mai putut ţinea, tot strămoşi de-ai noştri. De aceea suntem noi Români *poporul cel mai de baştină* în părţile aceste, pentrucă obârşia noastră nu trebuie să o căutăm prin alte ţări şi pentrucă această obârşie nu e numai de ieri de alaltăieri sau de câteva sute de ani, ci ea se întinde departe, departe în adâncimile vremii.

Pe noi Români ne-a învrednicit „prea vecinicul sfat al puternicului Dumnezeu“ să putem număra printre strămoşii noştri cei

dintâi pe două din cele mai vestite popoare ale istoriei. Căci știe toată lumea, de unde se trage neamul nostru.

Oameni cu învățătură multă ispitind scripturile vechimii și toate mărturiile vremilor apuse, au aflat și au spus în auzul tuturor, că neamul românesc și-a luat începutul ființii sale din încuscrirea *Romanilor* cu *Dacii*.

*

Dacă ne-am întreba acum: ce sămânță de oameni erau acești strămoși ai noștri, și cum au ajuns ei în atingere unii cu alții? — iată ce am putea oblici despre ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III.

Romanii.

Pe vremea, când s'a născut Domnul nostru Iisus Christos, cel mai puternic popor al lumii erau Romanii, un popor de viță latină, care n'a fost însă totdeauna așa puternic, cum îl aflase nașterea Mântuitorului. Romanii au pornit din niște începuturi foarte smerite; abia și-au putut zidi înaintea de Christos, cu vre-o 7 veacuri și jumătate, pe țărnul

stâng al râului Tibru, în Italia, o cetate care a rămas multă vreme neînsemnată. Ea se conducea la început de sfatul bătrânilor, numit *senat*, și de câte un rege. Dar mai târziu Romanii alungară pe regi sub cuvânt, că puterea lor ar primejdi libertatea cetății și începură a pune în locul lor câte 2 consuli, pe cari îi schimbau din an în an și nu-i îngăduiau să facă nimic de capul lor, ci numai cu învoirea obștească.

După înfemeierea cetății, veacuri întregi au fost lupte și neînțelegeri lăuntrice, pentru că *patricienii*, adică boierii și bogătanii, nu voiau să cedeze / nici al univ / drept oamenilor din popor, *plebeilor*. Odată aceștia, amărâți în sufletul lor de multa nedreptate, ce li se făcea, au hotărât să părăsească cetatea și s'au dus de s'au așezat pe un munte din apropiere, pe „*Muntele Sfânt*“. Numai acum au văzut *patricienii*, că fără brațele muncitoare și viteze în războaie, ale poporului, cetatea nu va putea să se susțină multă vreme. De aceea au trimis îndată după ei. Celce s'a dus să-i chieime, un bătrân cu numele *Menenius Agripa*, fiind, pe semne, om iscusit la vorbă, i-a înduplecat să se în-

toarcă înapoi spunându-le următoarea pilduire, plină de învățăminte folositoare: „Odată s'au hotărît toate mădularele trupului să se împotrivească gurii. Mâinile au zis, că ele nu-i mai dau de mâncare, picioarele, că ele nu vor mai alerga într'o parte și în alta. Atunci firește, că trupul ne mai având hrana trebuitoare, a început a slăbi, a lăncezi și dintr'odată și-au pierdut toată puterea și mâinile și picioarele“. Așadară, precum toate mădularele trupului sunt îndrumate unele la ajutorul celorlalte, pentruca trupul să poată trăi și munci, tot așa și într'un stat, într'o cetate sau la un neam, oamenii cei mai de sus și cei din popor, cei de rând, au trebuință unii de ajutorul celorlalți, căci altfel nu pot trăi și nu pot înainta. De aceea se cuvine să trăiască în cea mai bună unire și frățietate toți laolaltă.

Așa plebeii s'au întors și patricienii au început a le da cu timpul și lor drepturi tot mai multe, până când pe încetul li s'a deschis calea și la cele mai înalte dregătorii din stat. Din această bună înțelegere a izvorât cu timpul *mărirea poporului roman*. Căci în firea lor, acești strămoși ai noștri

aveau ascunse bogății mari, daruri și însușiri, cari pot să umplă pe orice popor de râvna nepotolită a cuceririlor și a stăpânirii celei mai largi și mai întinse.

La început Romanii aveau moravuri aspre și sănătoase: prețuia, mai mult decât orice, hărnicia cinstită și bărbăția vitează. De aceea înaintea lor alt soi de oameni nu aveau trecere, decât muncitorii strădalnici ai țarinelor și oștenii biruitori în războaie. Romanii ei înșiși, 400 de ani, după zidirea cetății lor, n'au știut și n'au căutat să fie altceva, decât plugari cinstiți și ostași curajoși, lucrându-și moșia cu palma și lărgind hotarele ei cu spada. Din pornirea asta a lor de a spori mereu întinderea moșiei, s'au iscat ne mai contenite pricini, frământări și certe cu popoarele vecine, cari și acestea țineau de cea mai sfântă datorință a lor apărarea avutului strămoșesc. Totuș Romanii ieșiau mai totdeauna biruitori. Dacă se întâmpla uneori să sufere înfrângere, ei atâta se svârcoleau, până izbuteau să îndrepte înfrângerea printr'o strălucită biruință. Căci așa era firea Romanilor, cum spune un scriitor al lor (istoricul *Livius*): dacă se

știau învinși, nu își puteau da odihnă trupului. Astfel au cucerit rând pe rând, unul câte unul, toate popoarele vecine. Și apoi adevărată vorba, că mâncând își vine pofta. Tot așa și pe Romani orice izbândă, fiecare cucerire nouă îi făcea din ce în ce mai râvnitori de a stăpâni tot mai mult. După popoarele vecine, urmară cele mai îndepărtate, și tot așa mereu, până ce au ajuns Romanii stăpâni peste Italia întreagă.

Dar nu s'au mulțumit cu atâta, căci pofta lor de cucerire nu se mai putea potoli acum, ei îi îmboldia mereu spre încercări și mai îndrăznețe. Astfel au ajuns apoi să se încaiere la lupte uriașe cu cel mai puternic popor de atunci, cu Punii, a căror cetate fruntașă era Cartagina, stăpâna mărilor. Și după mari încordări, după pierderi simțitoare, ce trebuiră să îndure din partea lui Hanibal, cel mai viteaz general al timpului său, au izbutit în sfârșit, prin minunata lor stăruință de un veac întreg și prin jertfe nespuse de mari, să răpună cu desăvârșire poporul Punilor, să dărâme cetatea Cartagina și să-i ia locul de întâietate în lume.

Acum nu mai întâmplau vre-o piedică mai grea în calea lor de înălțare și de avânt rășboinic, care n'a conținut, până n'au știut toate popoarele vechi aduse sub sceptrul roman. Nenumărate seminții și neamuri s'au plecat în fața puterii lor și cuvântul *Roma* a ajuns să fie într'un timp *lege*, pentru cele mai depărtate hotare ale pământului. Apusul întreg, întunecata miază-noapte, răsăritul năvalnic și țările calde ale Africei, până în năsipurile sterpe ale Saharei, toate au trebuit să se închine vitejei romane. Și astfel poporul mic și sărac dela început a ajuns să întemeieze cea mai strașnică împărăție din câte s'au văzut vreodată... Iar cetatea așezată pe 7 coline, încunjurată la început cu un zid, peste care putea sări oricine, s'a ridicat curând la treapta de *împărăteasă a lumii* și i s'a dat numirea de *cetatea eternă* (adecă fără sfârșit). Această împărăție uriașă strămoșii noștri au știut să o cârmuiască cu o înțelepciune rară, întemeind pe seama tuturor popoarelor supuse așezăminte și legi, dintre cari multe trăiesc până în ziua de azi. Chemarea sa de cârmuitor al lumii și-o înțelegea poporul roman, așa după cum i-o

propovedu-i-se în graiu de vers, vestitul cântăreț Virgil :

„Tu să domnești stăpânind ale lumilor neamuri, Romane :
Asta ți-e arta pe veci ! Și păcii să-i fi tu strejerul !
Cruță pe cel umilit și doboară pe cel îndărătnic ¹⁾).

O chemare, pe care Romanii o știură îndeplini mai totdeauna fără greș ! Pentru popoarele răsvrătitoare n'aveau nici o milă și nu se puteau liniști, până nu le stângeau de pe fața pământului, iar popoarele ascultătoare puteau găsi liniște și siguranță la adăpostul cârmuirii romane, care se îngrija ea însaș de bunăstarea și înaintarea lor, făcând ca multe din ele să primească limba, obiceiurile și așezămintele romane și dându-le în chipul acesta puțința de a se împărtăși de toate darurile binefăcătoare ale luminii, ale culturii. Iată ce frumoase cuvinte de laudă rostește cătră Roma un poet al Galilor (neam supus de Romani) Claudius Rutilius Namatianus : „Ascultă-mă, oh Roma, stăpâna lumii și mama oamenilor și atâtor zei : prin bisericile tale am ajuns mai

¹⁾ Dezi „Eneida“ lui „Virgil“, cântul VI, versurile 851—3, în traducerea românească, făcută de G. Coșbuc.

aproape de ceriu. Binefacerile tale străbat ca razele soarelui, peste lumea întreagă revărsând binecuvântare. Tu ai făcut o singură patrie pe sama multor neamuri deosebite; binecuvântă jugul stăpânirii tale și aceia, cari la început s'au luptat împotriva ta... Oh zeiță, și cele mai depărtate colțuri ale lumii romane, întonează cântări de laudă întru preamărirea ta. Suntem liberi sub jugul tău cel pacinic. Pentru tine lucrul cel mai însemnat nu este numai acela de a fi stăpânitoare, ci mai ales năzuiești a te și face vrednică de stăpânire; mărimea faptelor tale întrece chiar chemarea ta cea minunată“.

Așa au fost Romanii în măiestria lor de cârmuitori ai lumii. Ei s'au străduit totdeauna să ajungă la cel mai mare grad al puterii, ca stat și ca popor, precum cei mai vestiți dintre toate popoarele vechimii, Grecii întrupaseră, în lucrările lor de artă, cel mai înalt grad al frumuseții, iar în scrierile lor dovediră multă înțelepciune. Grecii cei vechi au știut iscodi o mulțime de mijloace spre a înfrumuseța viața și a-i adânci rosturile ei, iar Romanii au știut netezi cu fel

de fel de legi și întocmiri calea spre traiul chibzuit și sigur, spre o viață orânduită înțelepțește.

Ca oamenii, acasă la ei, Romanii duceau la început un traiu cumpătat și simplu; nu erau doritori să cunoască ce este desfrâul și îmbuibarea. Iși vedeau cu sârguință de trebile lor la lucrul câmpului, și mâna luneca de pe coarnele plugului, numai când erau chemați să încingă spada și să lupte împotriva vrăjmașului. Cât de mult iubeau ei traiul cel simplu și frumos al plugarilor, și cât de mare era disprețul, ce îl aveau pentru traiul îmbelșugat în strălucire și desfătare, ne poate sluji ca vie dovadă și numai următoarea întâmplare: Odată năvălind dușmanul asupra Romei, încrederea poporului a pus pe Lucius Cincinnatus (cel cu părul creț) căpetenie peste oștiri și stăpân, cu putere neșarmurită, peste Roma întreagă. Cei trimiși, ca să-i ducă știrea acestei încredințări, l-au găsit la plug. Desprinsese tocmai boii și umbla să-și vadă de rândul prânzului, care nu sta din alte marafeturi, ci numai din ridiche friptă. El a primit încredințarea poporului, în timp de 17 zile a

scăpat Roma de primejdie și s'a grăbit apoi să se întoarcă iar la coarnele plugului. Iată un lucru aproape de necrezut, cu totul împotriva firii omenești, care fiind cuprinsă de trufie și lăcomie prostească, din mare tot la mai mare râvnește și mai niciodată nu se simte îndestulată.

Darnăravurile acestea simple n'au dăinuit până la sfârșit. Dela o vreme, după ce prinseră a se îmbogăți, din prada atâtor războaie biruite și din dajdia atâtor neamuri supuse, nu-și mai lucrau ei moșia, ei puneau pe sclavi să le-o lucreze; nici la oaste nu mai alergau bucuroși, ca la început, ei plăteau iarăși pe alții, ca să se lupte în locul lor. Bogătanii se dădeau din ce în ce mai mult plăcerilor și desfrâului. Chiar și poporul de rând se stricase. Văzând, cum curg în Roma bogățiile de-a gata, s'au desvătăat de lucru și au început a duce o viață trândavă, așteptând numai ca sfatul obștesc să le imbie pe cheltuiala statului prânzuri îmbelșugate și petreceri fără sfârșit, iar dacă acestea nu sosiau într'una, ca să le îndestulească pofta, strigau cu toții, cătră mai marii lor, cât îi lua gura: *Dați-ne pâne și jocuri!*

În familia nu mai domnea vechea cinste și curățenie a vieții casnice, care îndemnase odinioară pe Lucreția să-și împlânte mai bine pumnalul în inimă, decât să trăiască în necinste. Matroanele romane se aruncau și ele cu poftă sălbatică în vârtejurile plăcerilor destrăbălate și le coprinsese pe toate, ca un fior năpraznic, pornirea spre desfrâu, spre risipă și spre luxul nimicitor. În urma acestor porniri, *virtutea romană*, începuse a scădea, chiar pe vremea, când Isus Christos veni în lume, ca să propoveduească credința într'un singur Dumnezeu, în Dumnezeu cel adevărat al tuturor neamurilor de pe pământ.

Romanii au fost mai înainte păgâni, închinători la mai mulți Dumnezei, dar după nașterea lui Christos s'au aflat destui, cari primind învățătura creștinească au îndurat chiar moarte pentru ea. Și Roma, după ce încetase a mai cârmui popoarele lumii cu arma, s'a înălțat din nou prin legea lui Christos și a ocârmuit popoarele Europei cu făclia credinței, încă o mie și mai bine de ani, după ce întemeietorii ei, vechii Romani s'au fost stâns sub loviturile, ce cădeau

asupra lor tot mai dese din partea popoarelor barbare, cari năvăliau din toate părțile spre Roma, cea plină de farmec. Dar poporul roman, chiar și după apunerea lui, n'a dispărut cu totul, ci a lăsat după sine urmași, cari i-au moștenit limba și obiceiurile, precum: Italianii, Francezii, Spaniolii, Portughezii și Românii. Așa dară noi Românii, după obârșia noastră, ne înrudim cu cele mai luminate neamuri ale pământului, fiindcă suntem cu toții coborîtori din aceeași falnică trupină, din *poporul-împărat*, căci așa i se zicea poporului roman. Dar cu această înrudire numai atunci ne vom putea mândri, dacă ne vom sili să fim și noi asemenea lor, purcezând cât mai în grabă pe cărările înaintării în cultură, cari singure pot să deschidă unui popor calea spre cinste, fericire și bunăstare.

*

Dar, după-cum am spus, la zămislirea poporului românesc n'au avut parte numai Romanii, ci în mai mare măsură și Dacii.

IV.

Dacii.

Să vedem acum, ce neam de oameni erau acești Daci și ce fire purtau?

Cel mai vechiu popor, pe care îl amintește cartea vremilor, pe locurile, unde suntem așezați noi astăzi, au fost *Agatirsii*, un popor de viță tracică. Despre aceștia spune un scriitor vechiu, că erau așezați pe lângă Murăș, cu vreo 500 de ani înainte de Christos, se îndeletniciau cu vieritul și stupăritul, știau scoate aurul din râurile și munții Ardealului și erau iubitori de aur, de petreceri și de femei. Nu cunoșteau scrisoarea, ei aveau obiceiul să-și cânte legile în versuri, ca să le fie mai bine minte. Ce s'a ales de ei, Dumnezeu știe. Se dă cu socoteala, că se vor fi amestecat cu aceia, cari au venit să le ia locul, cu *Dacii* cei crunți în rășboai.

Acești Daci erau o seminție, care făcea parte dintr'un neam mare, din neamul Tracilor cari erau așezați în nordul și în sudul Dunării, cuprinzând și ținând în stăpânirea lor ținuturi foarte întinse. Deși era un popor barbar, ei se deosebeau mult de celelalte neamuri,

cari își purtau prin ținuturile învecinate traiul lor nestatornic și fără astâmpăr. Pe când celelalte neamuri barbare trăiau numai din jafuri sălbatice, răzimându-și ființa lor numai pe săgeată, Tracii ajunseră să fie un popor de păstori și plugari, cari nu mai trăiau numai de azi pe mâne, ci își aveau rânduitelile lor statornice. Un vechiu scriitor vestit (Herodot) spune despre Traci, că erau un popor mare, dar frământat și că, dacă ar fi fost uniți toți laolaltă, ar fi putut să ajungă unul din neamurile cele mai puternice ale pământului, dar luptele și neînțelegerile launtrice le-au săcătuit puterile.

În firea lor aveau ceva neobișnuit, porniri zvăpăiate și un neastâmpăr mare. Le plăcea să cutreere cu turmele lor dealurile și munții, unde se simțiau la largul lor și se fereau de locurile strâmte, mai ales de fumul orașelor, fiindcă nu le plăcea nicidecum, să li se curme viața lor slobodă și avântată. Nu puneau mare preț pe viață, căci o socoteau numai ca o vale a plângerilor, ca o trecere întunecoasă și plină de dureri către lumea cealaltă, unde sufletul va duce o viață de veci. Din felul acesta de a

privi viața, izvora obiceiul ciudat de plângeau, când li se năștea un copil, înșirând în bocetele lor toate greutățile și suferințele, prin cari are să treacă orice muritor, iar la îngropăciuni benchetuiău și se veseleau împreună cu toate neamurile celui mort. De aceea desprețuiau viața, iar moartea o căutau pe toate căile; împrejurarea aceasta a sădit în piepturile lor dorul vecințe de luptă și curajul neasemănat, cu care întâmpinau toate primejdiile. O slăbiciune mare a lor, însă, era beția. Având ținuturile, pe unde locuiau ei, îmbelșugare în vin, s'au deprins bărbații și femeile deopotrivă cu vinul, pe care îl turnau într'un corn mare de cerb ori de bou și pe acesta îl purtau apoi, cum poartă azi Românii noștri plosca, din mână în mână, ca să închine toți câți erau împreună. De aceea zice un scriitor roman, în chip de glumă: „Tracii luptă cu păharul ca și cu armele, fiind oameni foarte dedați la beutură“.

Deoarece Tracii nu puteau trăi în unire unii cu alții, ei se sfâșiau în certe și frământări neconținute, ei între ei, și fiindcă erau desbinați în mai multe seminții, deaceea n'a fost greu dușmanului, regelui macedonean,

să-i frângă și să-i supună. Seminția cea mai vitează și mai nesupusă a lor erau Dacii, cari locuiau în munți, nu erau nicidecum dedați la ascultare și nu puteau suferi porunca altuia. Ei aveau armele cele mai bune, pe cari le știau învârti cu o dibăcie rară, dar nu voiau, cu nici un preț, să le pună în slujba altora. Deaceea, dupăce Tracii au ajuns supuși altora, ei s'au desfăcut de celelalte seminții trace și, depărtându-se de ele au ajuns mai târziu stăpâni peste toți munții noștri, unde puteau în dragă voie să-și urmeze traiul în deplină slobozenie. Dar vechiul obicei, de a trăi desbinați, l-au urmat și după așezarea lor în această „cunună de munți“, cum numește un scriitor de mai târziu țara Dacilor.

Semințiile lor aveau numiri diferite și între aceștia mai cunoscuți erau Costoboci și Carpi, dela cari și-au primit munții noștri numirea, ce o au și astăzi: *Carpați*, căci mai înainte li se zicea: *Alpi bastarnici* (numire luată dela *Bastarni*, un popor de viță germană). Fiecare seminție își avea căpetenia sa și mai marii săi. Pe lângă toată desfăcerea lor în seminții, totuși erau între ei și

unele legături, cari aveau să-i țină laolaltă și să-i înjghebe cu timpul într'un singur popor puternic și temut: vorbeau cu toții aceeași limbă a Dacilor, din care s'au păstrat câteva cuvinte și în graiul românesc (d. p. la *zimbru* Dacii îi *zombros*), aveau aceleași obiceiuri comune; sufletul lor era stăpânit de aceleași porniri: acelorași zei se închinau toate semințiile deopotrivă. Cinsteau ca pe un Dumnezeu pe celce întemeiasă și răspândise între ei credința în nemurirea sufletului, pe *Zamolxe*, care a trăit înainte de nașterea mântuitorului *Christos* cu vre-o 500 de ani. Înainte de a primi învățăturile lui *Zamolxe*, printre *Traci* și *Daci* erau diferite obiceiuri nepotrivite și credințe deșarte. Ei se închinau mai mult la Dumnezeul războaielor, despre care credeau, că s'a născut chiar în țara lor. Mai credeau apoi, că sub diferitele înfățișeri ale firii sunt ascunse duhuri bune, ori duhuri rele și se luptau cu îndărătnicie împotriva acestora din urmă. Așa de pildă, când auzeau trăsnete și când vedeau ceriul cuprins de nori, se umpleau de mânie și trăgeau cu săgețile către ceriu, în chip de amenințare, ca să alunge duhul cel rău, pe

care îl credeau ascuns în nori. Iar când norii se risipeau și soarele apărea iarăș, înveselind lumea cu strălucirea razelor sale, atunci se bucurau crezând, că duhul cel bun, care sălășluește în soare și este izvorul vieții, a învins pe cel rău, căci ei îl socoteau mai presus decât ceilalți zei pe *Gebeleizis*, care era zeul luminii. Credeau și în puterea râurilor, deaceia, când plecau în războaie, luau apă în gură dintr'un râu mare din apropiere, de obicei din Dunăre, și jurau că nu se vor întoarce la vetrele lor, decât după ce vor fi nimicite pe toți dușmanii și potrivnicii. Jurământul acesta pe valurile Dunării era foarte greu. Și în graiul poporului nostru pare a se fi păstrat oarecare amintire despre el în blăstămul: „Bată-te Dunărea!”

Zamolxe, care călătorise prin alte țări și avusese prilej să cunoască obiceiurile altor popoare, i-a pus în uimire cu înțelepciunea sa, fiindcă el arăta, că știe să citească în stele și, cercetând starea cerului, poate vesti înainte ce se va întâmpla în viitor. În chipul acesta el își câștigă vază mare, apoi adunând pe fruntașii poporului

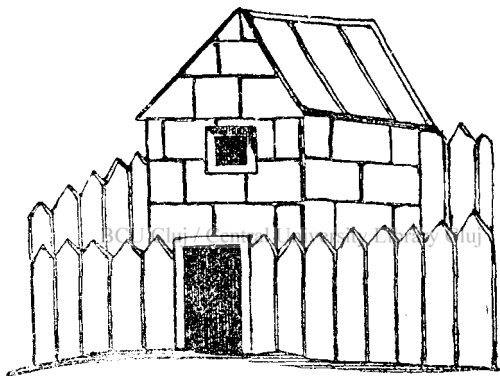
în jurul său, și-a dat toată silința să-i obișnuască la un traiu mai cumpătat în mâncare și beutură; și făcu să se înrădăceineze tot mai adânc în inima lor credința, că sufletul omului este nemuritor, că după nimicirea trupului, sufletul trece în altă lume, unde e fericire deplină și fără sfârșit. Nu erau însă toți aplecați să creadă, ceea ce spunea Zamolxe. Deaceea s'a socotit el ce s'a socotit și a cercat printr'un isteț șiretlic, să înlătore toată îndoiala acelora, cari nu credeau în vorbele lui și cari nu voiau să-l prețuiască ca pe un adevărat trimis al lui Dumnezeu, și iată ce a iscodit: după ce își pregătise în ascuns o locuință sub pământ, s'a încuiat acolo, de n'a știut nimeni de el. Toți au crezut, că a murit și au început atunci să plângă după el ca după un mort, și trei ani întregi l-au jelit. Când colo în al 4-lea an, iată Zamolxe se ivește iarăși între ei (ieșise din ascunzișul său de sub pământ!) ca și cum ar fi înviat din morți. Poporul s'a minunat foarte de această întâmplare, necunoscând șiretlicul și nimenea nu se mai îndoia și toți au primit învățăturile lui și au început mai târziu, să-l cinstească ca pe un

profet, iar regele l-a luat lângă sine ca tovarăș în domnie, fiindcă nădăjduia, că îi va putea da bun ajutor în cârmuire, ca unul care cunoaște gândul și toate dorințele zeilor.

Mai târziu, după moartea lui cea adevărată, a fost socotit și el printre zei și lăsând la o parte pe Gebeleizis, zeul lor de căpetenie, Dacii se închinau lui Zamolxe, ca unui Dumnezeu mai mare și mai puternic decât toți ceilalți. Lângă regele Dacilor se găsește și mai târziu, câte un profet, câte un sfătuitor în trebile sufletești ale poporului. Preoții daci, cari voiau să fie plăcuți lui Zamolxe, duceau o viață foarte cumpătată, dupăcum le poruncise profetul, păstrau cea mai mare curățenie a moravurilor și prin aceasta ei au ajuns să se bucure de mare trecere la popor, care asculta și urma poroaja preotului mai mult decât pe ori care alta.

Traiul poporului deasemenea era simplu. Ca păstori și plugari ce erau, locuiau în case de bârne ori în bordeie făcute din gard de nuele căptușite cu lut. Cei mai bogași locuiau în orașe, de cari Dacii aveau destule, zidite din lemn și chiar din piatră.

Se găseau în casele lor și multe scule și vase scumpe, din aur și argint. Totuș se povestește, că într'un rând când mai marii Dacilor ospătară pe niște străini, le-au dat acestora farfurii de aur și argint, iar ei au mâncat din blide de lemn, ca să arate, că

Așa erau casele Dacilor.

desprețuese luxul. Imbrăcămintea lor nu se deosebea mult de aceea, pe care o poartă Românii noștri dela sate și azi. Aveau haine de pânză, pe care o țeseau femeile lor din in și din cânepă, altele făcute din piele de oaie, apoi cingătoare ori șerpar, cioareci lungi până la glezne, ținută și opinci.

Numai cei mai bogați aveau drept să poarte pe cap o căciulă răsfrântă, iar cei de rând trebuiau să umble cu capul gol. Pe lângă părul, care le atârna în plete lungi pe umeri, ei nu-și tundeau nici barba, ci o lăsau să crească lungă și stufoasă. De aceea îi descrie un poet roman, Ovidiu, astfel: „Dacii au glasul sălbatic, fața cruntă, *părul și barba de fier neatinsă*, dreapta lor nu e leneșe, lovește aprig cu *cușitul* atârnat la coastă“. Acest cușit care le atârnă la coastă, era *iataganul*, cel cu două ascuțișuri. Dar mai aveau și alte arme: o sabie încovoiată ca o secere, lănci lungi și sulii ascuțite, iar pe umeri purtau tolba cu săgeți, pe cari le știau slobozi cu o iușime uimitoare din arcurile lor, vecinic întinse spre luptă. Căci așa erau acești Daci, — totdeauna porniți spre furtuna războaielor.

Între toate popoarele acelor vremuri, în vitejie puține se puteau măsura cu Dacii, cari s'au dedat așa de mult cu războaiele încât nu mai puteau trăi fără ele. Chiar și când erau vremuri de pace, ei prin munții și pădurile lor, pe lângă turmele, ce pășteau în tihnă iarba pajistelor

întinse, nu conţineau a se deprinde mereu în mânăuirea armelor. Iar când erau în focul încăierărilor pe câmpul de luptă, aici se aruncau în porniri năvalnice asupra duşmanului, pe care îl cotropiau ca un prăpăd. Păstorii îşi părăsiau turmele, plugarii lăsau paza holdelor şi se repeziau toţi, unul ca unul, cu capetele descoperite şi cu pletele în vânt, să lupte pentru libertatea lor, pe care o preţuiau mai pre sus decât toate bogăţile lumii şi decât toate comorile pământului. În fruntea lor alergau stegarii cei chipeşi şi voinici umplând văzduhul cu chiote şi şuerături ca de bălaur, cari răsunau din steagul lor în izbire cu vântul. Căci steagurile lor nu erau de pânză, cum se fac astăzi, ci din bronz sau de argint. În capul unei prăjini era aşezată o tablă de metal în formă de bălaur sburător, cu un cap de lup cu gura căscată, cu limba scoasă şi cu colţi mari ieşiţi. Alergând stegarul cu acest semn de răşboiu, ridicat în bătaia vântului, se auziau vâjâituri ascuţite, cu cari se amestecau sunetele adânci de bucium şi miile de glasuri ale celor porniţi la luptă, cari strângând bine iataganul în pumni, se îngrămădiau în jurul steagului, ca să nu

poată pune dușmanul mâna pe el. Când se încingeau apoi la luptă, nu se temeau de moarte, ci unul fieștecare alerga, unde vedea

Semnele militare ale Dacilor.

primejdia mai mare, căutând par'că anume moartea pe câmpul de vitejie, căci ei nu cunoșteau și nu voiau să înțeleagă două lucruri: *frica și umilința!*

Înainte lor nu era cinstă mai mare, decât să mori luptând pentru libertate. Toți câți au avut prilej să cunoască vitejia lor, s'au minunat foarte de aceasta și cercând să afle pricina ușurinței celei mari, cu cari Dacii aceștia erau gata a-și jertfi viața în războaie, au socotit, că această pricină nu poate fi alta, decât ori credința neclintită în răsplata, de care se fac părtași pe ceea lume toți luptătorii viteji și neînfricați, ori hotărîrea lor nestrămutată, de a nu suferi niciodată să li se curme libertatea traiului, socotind, că e mai cu cinstă să piară toți ca niște eroi, decât să ducă povara rușinoasă a unui traiu necăjit și înjugat. De aci se înțelege apoi și purtarea conducătorilor cari, dacă se întâmpla vreodată să nu izbutească în planurile lor de cucerire ori să fie de-adreptul învinși din partea dușmanului, nu puteau suferi rușinea înfrângerii ci se grăbiau să-și facă ei singuri apa, otrăvindu-se ori aruncându-se în propria lor sabie. Chiar și femeile celor învinși în lupte nu stăteau mult pe gânduri, până sorbiau și ele otrava, care le deschidea mormântul împreună cu cel al soților lor. Un

popor cu asemenea însușiri rășboinice, e ușor de înțeles, că a trebuit să fie temut de toți vecinii, mai ales fiindcă Dacii aceștia nu se prea purtau cu cruțare față de cei învinși; cei ce apuceau pe mâna lor, erau curând trimiși pe alte țărâmurii. Dacii credeau chiar, că le fac un bine omorându-i, căci prin moarte îi scapă de atâtea alte chinuri și dureri ale lumii acestuia. Din țesutele dușmanilor ridicau apoi movile în tabăra lor și se încingeau ospețele bucuriei, obișnuite după orice biruință.

Femeile erau vrednice tovarășe, nu numai acasă, în indeletnicirile lor de toate zilele, ci chiar și în deprinderile îngrozitoare ale rășbotului. Nici inima lor nu era mai puțin întărită și împietrită în fața primejdii de tot felul, nici chiar mai mult cuprinsă de milă față de dușmanul, ajuns în nenorocire. S'au păstrat chipuri în piatră, cari arată, cum niște femei dace ard cu făclii de rășină la cap și la brațe pe niște Romani prinși.

Dealtfel femeile Dacilor sunt lăudate pentru frumusețe și hărnicie cum și pentru alipirea, cu care țineau la bărbații lor, cu toate că încheierea căsătoriei nu se făcea

cu legături așa strânse ca astăzi, ei era privită mai mult ca un contract negustoresc.

Cum ardeau femeile Dacilor pe cei prinși.

Ficiorul trebuia să cumpere fata dela părinți,
dela cari aceasta avea zestre învățătura cea

bună, să țină plină de cinste casa bărbatului său, căci femeia care își necinstea casa, se pedepsea cu moarte. Hainele lor erau tot așa de simple ca ale bărbaților: purtau o haină de pânză largă, cu erețe de-alungul și care ajungea până la glesne, peste aceasta o cingătoare, apoi cojoc de piele de oale și în picioare opinci, iar pe cap aveau o legătoare cam slobodă, care atârna în jos până pe grumaz la vale și era prinsă dindărăpt cu o frunză cam în felul învălitoarei, cu care se îmbrobodesc și azi, în multe locuri, Românețele noastre dela sate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

V.

Burebista și Iuliu Cesar.

Diriguirea trebilor obștești era lăsată în grija căpeteniilor și a preoților, cari se alegeau dintre nobili, adică dintre cei ce aveau drept să poarte căciulă. Intre căpeteniile diferitelor seminții și triburi, urajba nu se mai isprăvea, cât era lumea. Căci Dacii se pare că au adus cu sine, ca un fel de moștenire dela Traci, cele două scăderi mari ale acestora: vecinica pornire spre ceartă, spre pri-

cină și darul beției. Dupăce s'au despărțit de celelalte neamuri ale Tracilor, Dacii au rămas nu totemai mulți la număr. În mijlocul atâtor popoare vrășmașe, câte îi încunjurau de toate părțile. Lucrul cel mai cuminte, ce l-ar fi putut face, ar fi fost să trăiască în bună înțelegere ca frații. Ei însă nu s'au putut obicinui nici decum cu un traiu liniștit, ci se sfărâmau unii pe alții prin hărțueli ne mai sfârșite. Istoria ne povestește cum într'un rând regele unei seminții și-a dat toată silința să-i înduplece a curma traiul desbinat și a se întovărăși cu toții la un loc, cel puțin în fața primejdiei. Dar n'a izbutit a-i face să înțeleagă trebuința acestei întovărășiri, nici chiar dupăce le-a înfățișat spre întărirea vorbelor sale următoarea pildă vie: a asmuțat doi câni unul asupra altuia și apoi a dat drumul unui lup înaintea lor, totemai în clipa, când s'au fost încăierat mai tare. Câinii amândoi, văzând lupul, au încetat îndată cu hărțuiala lor și au început să alunge dihania sălbatică. Din această pildă diferitele seminții ar fi putut cu ușurință să tragă și ele o învățătură folositoare, că anume când se lovește un dușman, atunci să lase toți la

oparte desbinările și certele și să-și împreune toate puterile spre apărare și spre alungarea aleanului. Cu toate acestea însă Dacii multă vreme n'au voit să urmeze sfatul bun al înfrățirii, ci fiecare seminție sub căpeteniile ei proprii, s'a războit încătro a putut, cu cine i-a ieșit în cale, de s'au umplut de spaimă popoarele din jur.

Spaima acestora a sporit și mai mult, când în sfârșit între Daci se ivi un bărbat mare, un rege înțelept cu numele Burebista, care după multă străduință a izbutit în cele din urmă să vadă toate semințiile Dacilor unite sub sceptrul său. Acum atâtea puteri de luptă, răsfirate mai înainte în toate părțile, își îndreaptă împreună atacul și se pornește o vreme de cuceriri întinse. Țara, pe care o stăpâneau ei, își lărgește din ce în ce mai mult hotarele, prin vitejia brațelor și prin tăria puterilor unite. Regele Burebista a trăit și cărmuit cam cu vre-o 60 de ani înainte de nașterea mântuitorului Christos. Supt stăpânirea lui regatul Dacilor s'a ridicat la o putere și întindere foarte mare, având granițe: la nord Carpații, la răsărit Nistru, la apus pădurea hercinică, din Boemia, iar la miazăzi începuse a trece până dinjos de Balceic.

Dar e bine a ști, cum și pe ce cale a putut acest Burebista să aducă la ascultare pe poporul cel îndârjit și nesupus al Dacilor. Iată cum: știind el, că poporul e aplicat a da multă ascultare sfaturilor preoțești, a luat lângă sine pe un preot cu numele *Deceneu*, care avea puterea cuvântului și umblase prin țări depărtate, pe unde a învățat unele semne, prin cari, zicea el, că e în stare să cunoască voia lui Dumnezeu. Și pe acest Deceneu luându-l lângă sine ca ajutor în cârmuire, l-a pus să predice fără preget poporului și să îndemne pe toți, prin puterea de vrajă a cuvântului său, la o viață cum-pătată și trează.

Astfel a început Deceneu a propovădui evanghelia vitejiei și a cumpătării. Și lucru aproape de mirare, a izbutit să-i facă pe Daci a înțelege rostul înalt al cuvintelor sale de îndreptare atât de mult, încât întreg poporul a fost în stare să se desbure de scăderea, care se înrădăcinase adânc în deprinderile tuturor, anume de patima beției, pe care Dacii o moșteniră dela strămoșii lor. Un scriitor de pe acele vremuri istorisește, că Deceneu pentru a-i abate

pe Daci dela această patimă i-a îndemnat să stârpească viile și ei l-au ascultat. Înfrângerea acestei patimi a fost de mare folos pentru Daci, căci le-a abătut gândul dela petrecerile împreunate cu beătură bețivă și a sădit în sufletul lor și mai mult setea de vitejie și dorul războatelor glorioase. Acum năvălirile Dacilor asupra popoarelor din jur deveniau din zi în zi tot mai înfricoșate; Burebista cu vre-o 200.000 ostași ai săi a băgat în groază toate neamurile sarmatice și Roxolanii din răsărit și seminția germană a Bastarnilor, cari locuiau spre miazănoapte, și toate semințiile Celților. Deaceea i s'a zis lui Burebista, „*omorătorul de Celți*“ (Celtotonul).

Dunărea ajunsese în vremea aceea granțița din răsărit a puternicei împărății romane. Dincolo de Dunăre erau așezate de-alungul tot popoare supuse Romanilor, și cari dela o vreme, firește, ne mai putând suferi în tăcere năvălirile Dacilor, înaintau jalbă la Romani să le vină într'ajutor, să nu le mai lase în prada Dacilor, cari din an în an le cercetează cu dușmănie, prefăcând locurile și așezările lor în deșerturi. Romanii vedeau

și ei, cum poporul Dacilor devine tot mai puternic și mai îndrăzneț și presințiau, că în curând îi va amenința o mare primejdie din partea lor. De aceea au trimis de cu vreme comandanți și oștiri în partea locului, dar aceștia n'au cutezat să treacă în nordul Dunării, fiindcă nu cunoșteau țara Dacilor, nici felul lor de luptă și se temeau de pădurile întunecoase, prin cari se ascundeau ca în niște cetățui întărite, cetele luți ale Dacilor, spulberând pe oricine le cădea în mână. De aceea și Romanii erau foarte neliniștiți și tot mereu se întrebau unii pe alții cu adevărată groază: „Oare ce se mai aude din partea Dacilor? Ce vești mai vin de pe acolo?”

Tocmai pe vremea lui Burebista avură și Romanii norocul unui mare general iscusit în meșteșugul războaielor, care în Galia (Franța de azi) a supus o mulțime de seminții barbare, făcându-le să asculte porunca romană. Acesta a fost *Iuliu Cesar*, unul dintre cei mai mari eroi ai lumii vechi și care n'a fost numai general, ci și poet și scriitor și om foarte învățat. El a făcut călindarul numit iulian (după numele lui).

După acest călindar au fost așezate sărbătorile noastre românești până la anul 1925.

Iuliu Cesar.

Acesta prin vitejia și iscusința sa ar fi putut desigur să înfrângă puterea năvalnică a Dacilor neastâmpărați. Și avea chiar de gând s'o facă. Dar i s'a curmat prin omor firul zilelor, înainte de a-și fi putut duce la îndeplinire planul său. Căci mulți dintre Romani văzând, că puterea acestui Iuliu Cesar crește din zi în zi, se temeau că el o să devină odată primejdios pentru libertatea celorlalți cetățeni, pe cari îi va înjuga la carul pu-

terii și stăpânirii sale volnice. De aceea într'o adunare obștescă și-au încrunțat

pumnalele în sângele lui și l-au dat gata, în a 15-a zi din luna lui Martie, cu 44 de ani înainte de venirea Mântuitorului pe pământ. Apoi Romanii se sfăștară ei între ei câtăva vreme în războaiele ce le-au purtat omorătorii lui Cesar, cari se numeau apărătorii libertății, cu cei ce doriau ca împărăția romană să fie cârmuită întregă de un singur om, de un împărat cu putere mare, cum s'a și întâmplat ceva mai târziu.

Invrăjbirile aceste dinlăuntru nu le-au dat răgaz a se gândi și la înfrângerea Dacilor sau cel puțin la micșorarea poftelor lor de răsfațare în războaie și cuceriri. Așa imperiul dac, sub cârma regelui Burebista, se făcea tot mai puternic și sporia într'una în mărime și tărie. Dar aceasta nu ținu mult. Căci, cu adevărat, nu e suiș fără coboriș. Și năravul din fire n'are leuire. Dacii n'au fost niciodată obișnuiți a trăi multă vreme în unire și pace unii cu alții. Căci nu le plăcea traiul frățesc liniștit, ei lunecau mai bucuroși spre vrajbă, sbuciumări și sfârșicări. Acestor patimi avea să cadă jertfă și Burebista. Se iscară din nou certe: poporul se răsculă împotriva lui și astfel

puternicul rege căzu, pierzându-și coroana și viața într'o asemenea revoltă a neastâmpăraților săi supuși. Acum Dacii se desbinară iarăș în 4—5 seminții, având fiecare un rege deosebit. Întâmplarea aceasta nu putea să aducă decât slăbirea puterii lor pe care o istoviau necurmatele răscoale și învrăjbiri din lăuntru pe de o parte, iar pe de alta o ciopârțiau neîncetat atacurile, din ce în ce mai dese, ale oștirilor romane. Acestea, când plecau la luptă, erau împărțite în cete, cărora li se zicea *legiuni*. Tot câte 5—6000 de ostași erau la un loc, formând o astfel de legiune. În fruntea legiunilor mergeau stegarii, cari nu purtau, ca ai Dacilor, steaguri în formă de bălaur sburător, cu cap de lup, ci aveau drept semne sau flamure ostășești falnice chipuri de vultur. În mai multe rânduri se ciocniră vulturii romani cu bălaurii Dacilor, fără să se fi putut *dovedi* pe deplin, Romanii pe Dacii ori Dacii pe Romani. Dar se simțea, că mai curând ori mai târziu lucrul va ajunge la o încăierare, care va trebui să hotărească într'un fel.

VI.

Regele Decebal și împăratul Domițian.

Câtăva vreme se părea, că Dacilor le cam apune norocul războaielor. Ne mai având conducători dibaci, ei tot numai regi mai de rând, pajurile romane înaintau biruitoare către Dunăre, alungându-i pe Daci spre miazănoapte și punând la Dunăre graniță strașnică, prin așezarea multor trupe de apărare dealungul țărmlui din dreapta Dunării. Deci Dacilor începuse să le cam asfințească steaua norocului. Romanii avură atunci prilej de bucurie. Numai cât nu era o bucurie care să dăinuiască mult, căci norocul s'a întors în curând iarăș spre Daci, trimițându-le lor un Craiu viteaz, cum puțini s'au pomenit. Acesta a fost *Decebal*, *leul munților*, despre care toți scriitorii acelor vremuri spun într'un glas, că în lucrurile de oaste era foarte priceput, isteț la minte și fără preget la bătăie. Prin curajul său fără margini știa să înflăcăreze la luptă oștirea întreagă și era învățat foarte

Regele Decebal.

a năvăli sau a se trage îndărăpt, totdeauna la timp potrivit. Era om de statură mijlocie, dar chipeș la făptură, sdravăn, crunt și vârtos ca stâncile munților, peste cari orânduirea dumnezeiască l-a pus să-și poarte coroana de rege. Și fiindcă nu era om, care să umble după podoabe deșerte, de aceea nici nu purta coroană de aur, cum era obiceiul altor regi, mai săraci poate decât dânsul. El ar fi avut aur destul să-și facă o coroană, căci țara lui, Ardealul nostru de astăzi, totdeauna a avut multă bogăție de aur. Erau adevărate și atunci cuvintele din cântarea de mai târziu a Moșilor năcăjiți, „Munții noștri aur poartă“ ...

Cu toate acestea lui Decebal îi plăcea să poarte numai o coroană făcută din frunză de stejar, căci aceasta, credea el, că este cununa adevărată a vitejiei. Avea un buzdugan din corn de cerb și totuș greu ca fierul. Se spune că de buzduganul acesta nime nu avea drept să se atingă, numai regele Daciei și că el ar fi rămas moștenire din neam în neam tocmai dela Burebista, căruia i l-a fost adus ca dar un pustnic dintr'o peșteră. Și câte capete de dușman n'o mai fi sfărmat acest buzdugan, mai strașnic ca

înfricoșatele buzdugane ale smeilor din poveste !

Decebal însă nu era din neam de rege. Pe vremea când s'a ivit el între Daci, punându-i pe toți în uimire prin vitejia sa. Rege al Dacilor, era unul cu numele *Duras*, care trebuie să fi fost om mai blajin din fire și cu sufletul neclintit de pofta măririi, căci văzând destoinicia lui Decebal și firea lui cea bărbată, el s'a tras de bună voie la o parte, lăsând locul de rege lui Decebal, după ce s'a convins, că acesta este cu mult mai vrednic, decât el, să fie rege. Poporul Dacilor luă țarăș un avânt rășboinic și fiindcă Decebal unise din nou toate semințiile la un loc, împreunând conducerea poporului întreg în mâna sa tare, li se deschidea acum din nou calea de înălțare spre culmile unor biruințe, cari aveau să le întreacă pe toate cele de mai înainte.

Spre nenorocul și rușinea Romanilor, tocmai pe vremea aceea ajunsese împărat unul dintre cei mai slabi și mai nevrednici, din câți au purtat vr'odată frânele împărăției în cetatea de pe țărmul stâng al râului Tibru. Acesta se numia *Domițian*. El, înainte de

a ajunge împărat, nu avuse parte de o bună creștere vitejească, ci trăise o viață destrăbălată, prin palate, în apropierea femeilor.

Adeseori se întâmplă de se întâlnește în firea unui om însușirile cele mai fără po-zitiveală întreolaltă. Așa era și cu Domițian. Deși atât de molatec și stăpănit mai mult de arăguri mulerești, decât de îndrăzneală bărbătească, totuș, sufletul lui era însetat foarte după glorie ostășească, după biruințe, cari să-i încunune numele și să-l facă cinstit înaintea supușilor săi și întru pomenirea celor următori.

Împăratul Domițian.

Prilej de biruință, nu-i vorbă, ar fi avut berechet tocmai acum, când viteazul popor

al Dacilor, în frunte cu regele său aprig Decebal, se ridica tot mai mult ca o primădie amenințătoare asupra împărăției romane. Decebal porni ca un vijor peste Dunăre, pustii ținuturi întregi, nimici trupele romane așezate pe lângă Dunăre și ucise pe comandantul lor, pe la anul Domnului 86.

Domițian însă nu cuteza să pornească împotriva lui, ci deocamdată ametea numai poporul cu făgăduieli, că va aduna o armată mare și va pleca el însuși împotriva lui Decebal. Ca să amăgească poporul, a și plecat mai târziu din Roma el însuși în fruntea oștirii, dar când era să s'apropie de Dunăre, îi pieri curajul și îl apucase frica. A lăsat deci conducerea oștirii în grija generalului său Cornelius Fuscus, iar el s'a sălășluit într'o cetate din apropiere, așteptând acolo sfârșitul luptei. Fuscus trecu Dunărea și înaintă, cam fără chibzuire și fără pricepere, cu armata lui pe pământul Dacilor, cari năvălind asupra lui, la un loc potrivit s'au înhățat la o luptă, în care Fuscus își pierdu viața, iar armata romană suferi înfrângere. Mulți dintre Romani au ajuns în prinsoarea Da-

celor, cări au izbutit să pună mâna și pe niște vulturi romani. Atunci Domițian speriat, împuternicit pe alt general al său, pe *Iulian*, să poarte mai departe războiul cu Dacii. Acesta, fiind om mai priceput și foarte hotărât în gândul și fapta sa, dădu poruncă, să-și scrie fiecare soldat numele pe scut, voind să-i împedee prin aceasta de a se retrage ori de a fugi din luptă. Căci cine voia să fugă, trebuia să arunce scutul, deoarece era prea greu. Așa apoi, fiind scris pe fiecare scut numele soldatului, ce l-a purtat, cu ușurință putea afla pe fugari, ca să-i pedepsească. Și porunca aceasta ciudată avu urmări bune.

Oștirile romane începură acum să lupte cu mai multă hotărâre. Astfel izbuti Iulian să înfrângă în câteva rânduri puterea Dacilor, iar într'o luptă, lângă *Tape*, în Banat, pe lângă Caransebeș, se făcu o bătaie sângeroasă, din care Romanii au ieșit învingători, iar Dacii fură parte zdrobiți, parte alungați. Decebal a lipsit din lupta aceasta, în locul lui comanda o avuse *Vezinas*. Acesta văzând primejdia, ca să-și poată mântui viața, s'a pitulat și el printre cadavrele celor căzuți

în luptă, rămânând așa întins pe pământ până cătră seară, când putu apoi să scape, nevăzut de nimenea, prin întunerecul nopții. Iulian porni acum cu legiunile sale, ca să străbată prin munți cătră inima Daciei, spre capitala ei, care era așezată pe lângă râul Streiului și se chema *Sarmisegetuza* (nume, care ar fi însemnând în limba cea mai veche: *palat strălucitor!*) Acum Decebal văzând, că se apropie armata romană cu gândul potrivnic să împresoare cetatea, și neavând el timp a se pregăti îndeajuns, ca să poată întâmpina orice atac, se zice că s'ar fi folosit de următorul șiretlic: a dat poruncă să se taie toți arborii din codru, ce era așezat pe o coastă în calea vrăjmașului, până la înălțimea de om și pe aceste trunchiuri să se așeze haine și arme ca ale soldaților Daci. Astfel, când se iviră Romanii în zare, această pădure trunchiată și îmbrăcată cătănește, li se înfățișa din depărtare ca o armată mare înfricoșată, ce îi aștepta gata de luptă. Spăimântându se de această vedenie, fiind pe de altă parte și obosiți de drum și dijmuiți de luptele de mai 'nainte, Romanii au hotărît să se retragă. Și s'au retras.

Tocemai atunci împăratul Domițian mai era strâmtorat rău și din partea unor seminții germane. Deaceea se grăbi să încheie pace cu Decebal. Pacea aceasta pentru Romani a fost o rușine și o pată grea, dar pentru Daci ea aduse mari foloase, căci prin învoiala încheiată între Domițian și Decebal li s'au dat ingineri și tot felul de meșteri romani, dela cari au învățat mai târziu a-și zidi cetăți ca ale Romanilor, a se lupta cu arme romane și a și face toate întocmirile, dupăcum le aveau Romanii. Pe lângă aceste foloase neajutoratul Domițian mai făgăduise lui Decebal, că-i va trimite în fiecare an, sub numele de dar sau prezent, o sumă însemnată de bani, numai să fie pe pace și să nu mai neliniștească împărăția romană, ci să fie prietin și, drept garanție pentru ținerea acestei păci, să-i dea câțiva Daci de ai săi ca zălog. Apoi lăcomind după glorie nemeritată, s'a grăbit împăratul Domițian, să trimită la Roma știrea — mincinoasă firește, — că el a învins pe Decebal în luptă și l-a supus și auu nerușinata îndrăzneală, să între în Roma într'un triumf strălucit, cum nu era obiceiul a li se face decât adevăraților

învîngători. Mai târziu însă, văzând Romanii că acel dar, ce se obligase slăbănogul împărat a-l plăti lui Decebal, nu era un dar de bună voie, ci un tribut anual, pe care ei erau siliți să-l răspundă totdeauna fără zăbavă, au înțeles umiliința cea grea și rușinea cea mare, ce i-a ajuns. Ei, poporul-împărat, înaintea căruia se închinau toate neamurile și toate limbile lumii, se vedeau nevoiți acum să plătească tribut unui popor mic, pe care ei îl desprețuiră până acum și nu-l socotiră întru nimica mai bun decât celelalte neamuri barbare. Aceasta era pentru dânșii o rușine ne mai pomenită, pe care, însă, au trebuit să o rabde vreo 10—12 ani, până când le-a dat Dumnezeu un împărat mare și puternic, care prin înțelepciunea și vitejia sa a știut să șteargă curând pata de rușine, ce apăsa cinstea poporului roman. Acesta a fost: *Traian*.

VII.

Împăratul Traian.

Traian nu-și trăgea obârșia din vre-un neam mare de împărat, ca Domițian de pildă, ci a ajuns la această cea mai înaltă

treaptă lumească, numai prin vrednicia sa și prin încrederea cea mare a poporului,

Împăratul Traian.

care îl iubia și îl cinstea foarte mult. El s'a născut dintr'o familie veche, în orașul Italica, în țara Spaniei, cu vreo 53-54 de ani după

Nașterea Mântuitorului. Anii tinerețelor i-a petrecut, nu prin palatele de marmoră strălucitoare ale Romei, unde pe cei tineri îi așteptau cu gurile căscate ispitele destrăbălărti, ci pe la hotarele împărăției, totdeauna având în fața sa dușmani de multe soiuri, oțelindu-se de tânăr pentru toate greutatele vieții din tabără și pregătindu-se în chipul cel mai nimerit pentru chemarea înaltă ce avea de îndeplinit în viață. Ostașii îl iubeau foarte mult, fiindcă ținea cu ei și la bine și la rău; era totdeauna printre ei, îmbărbătându-i cu cuvântul și îndemnându-i la curaj prin chiar faptele sale. În firea lui nu era ghimpele trușiei față de cei mai mici, nici al pismei față de cei mai mari și mai vrednici, cum era de pildă în inima lui Domițian, care nu putea suferi nicidecum vrednicia altora. Traian se purta frățeste cu toți; tocmai de aceea îl iubeau mult ostașii săi și se bucurau feciorii de rând, când vedeau că pe toți îi știe striga pe nume. Avea, dupăcum se vede, bună ținare de minte. Luptând totdeauna cu izbândă împotriva celor mai neastâmpărate seminții germane și lărgind hotarele împărăției la miazănoapte,

Traian și-a câștigat renume mare, precum și iubirea poporului roman întreg, care se minuna mult atât de înfățișarea bărbătească, puternică și măreață, cât și de bunătatea inimii lui.

Pe scaunul împărătesc urmasa, după ce Domițian a fost omorât, un om bun, dar bătrân: *Nerva*, care n'a domnit decât doi ani. Acesta s'a îngrijit să-și lase un următor vrednic, care să fie în stare a ridica la cea mai înaltă treaptă cinstea scăzută a poporului roman și să poată izbândi cu sulțile dorul de răzbunare împotriva Dacilor. De aceea s'a pus acest bătrân cuminte și l-a adoptat, adică l-a luat ca copil de suflet, cum se mai zice, pe Traian cel vestit pentru iscusința sa în meșteșugul războaielor.

Nerva și-a închis ochii, obosiți de adâncile bătrânețe cinșite, la începutul anului 98. Acum Traian fiind chemat la tronul împărătesc, și-a luat rămas bun dela tovarășii, săi din lagăr, și a plecat spre Roma. Bucuria poporului roman a fost nespuse de mare, când l-a văzut, cum intră de fără mândrie în cetate, căci el n'a voit să intre cu triumf ca alții, deși ar fi fost în drept fiindcă a biruit în destule războaie. Ci Traian a

intrat în Roma, mergând pe jos, ca oricare alt cetățean. Apoi, când a dat comandantul celui mai mare al oștilor sabia, adevăratul semn al puterii, i-a zis frumoasele cuvinte: „Îți dau această sabie, să o folosești pentru mine, dacă voi fi *urednic*, iar dacă nu, să o întorești împotriva mea“! Lucrul cel dintâi, pe care l-a săvârșit Traian îndată după ajungerea sa în Roma, a fost, că a ridicat o biserică în amintirea lui Nerva, ca să-și arate și în chipul acesta recunoștința către marele său binefăcător. Apoi și-a început cărmuirea, pe care știa să o poarte cu blândețe, fără a asupra și a robi pe cetățenii Romei. Mai mult decât oricare altul a izbutit Traian în decursul domniei sale să-și întemeieze o faimă bună și mărire adevărată! Împărăția romană tocmai prin vitejia lui Traian ajunsese la cea mai mare întindere: 44 de țări sau provincii se închinau puterii romane, care în timpul acesta părea cu adevărat sorocită să merge tot din izbândă în izbândă. Dorul de cuceriri al lui Traian se aseamănă cu acela al lui Alexandru cel Mare. Nu s'a putut hodini nici la bătrânețe, după nenumărate biruințe, ci

mereu se gândea la altele nouă, așa că moartea l-a ajuns pe câmpul de luptă, în răsăritul depărtat. Și se povestește, că în ceest din urmă rășboiu al său, ar fi zis : „Dacă aș fi mai tânăr, nu m'aș hodini până n'aș ajunge la marginile cuceririi lui Alexandru cel Mare“.

VIII.

Cel dintâi rășboiu al lui Traian cu Decebal.

Dintre toate biruințele lui Traian însă ca cea mai mare și mai însemnată se socotește sdrobirea cu desăvârșire a puterii Dacilor și cucerirea țării lor. Și aceasta cu drept cuvânt. Intâi, pentrucă Dacii nu erau un popor de rând, ca celelalte seminții barbare, asupra cărora Romanii puteau stăpâni cu ușurință, ei erau un neam de oameni firoși, nesupuși și îndărătnici, și pe lângă aceasta ei înșiși foarte doritori de înaintare în cultură. Iși dădeau toată silința, ca să și însușească dela meșterii romani, ce au sosit în mijlocul lor în urma învoelii lui Decebal

cu Domițian, toate deprinderile vieții luminate și toate cele trebuitoare ca să poată fi și ei cândva întru toate deopotrivă cu Romanii și să poată da oricând piept cu ei. Și al doilea, fiindcă țara Dacilor era foarte bogată; în măruntaiele munților și în năsipul râurilor ei erau ascunse adevărate comori, izvoare nescacate de bogăție, cum sunt și astăzi. De când ajunse Decebal rege, Dacia înaintase foarte mult, nu se mai înfățișa ca țara unui popor barbar, ci ca una care era pornită spre înaintare, având cetăți și întărituri ca și ale Romanilor și un popor, care nu se mai înțelețea acum numai cu plugăritul și cu păstoritul, ci și cu alte deprinderi mai înalte și se pricepea chiar mai bine decât alte popoare de mai târziu, la cultivarea băilor de aur, știind să scoată din sânul pământului cu mult meșteșug comorile, cu cari firea înzestrase țara aceasta binecuvântată.

Așadară Traian, pe lângă dorul de a spăla pata de rușine și de a răzbuna mândria poporului roman, mai avea și alte cuvinte și destule îndemnuri, ca să pornească, împotriva Dacilor cu războiul crâncen, pentru

care n'a încetat a se pregăti din cele din-
tâtu clipe ale stăpânirii sale.

*

Aprigul Decebal, după pacea dela 89,
se întărise repede în cetățuia sa de munți,
lângă pasurile dela Poarta-de-fier și dela

Turnu-roșu, ridicase
întărituri, cari să
poată împedeca tre-

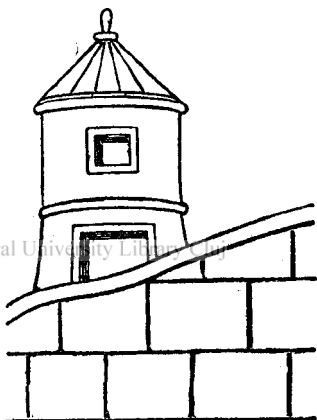
cerea dușmanului.
Cu armele sale bi-
ruitoare cutreera

fără astâmpăr prin
provinciile romane,
ducând pretutinde-

nea peire și groază.
Puterea și sumeșta
Dacilor creștea din

zi în zi. Și se zice

că Decebal ar fi
avut de gând, să unească toate ținuturile
învecinate cu munții Daciei sale într'o mare
împărăție dacică. Dacă ar fi avut răgaz
să facă acest lucru, împărăția romană ar
fi ajuns în mare primejdie. Această pri-
mejdie însă avea să o înlătore Traian de

Turnul unei fortărețe dace.

cu bună vreme. Dupăce se pregătise îndeajuns, adunând în jurul său legiunile cele mai încercate în războaie și poruncind cu un an înainte să se taie un drum dealungul Dunării, Traian porni din Roma cu oastea sa de 60,000 de soldați în primăvara anului 101, împotriva Dacilor. Deocamdată lui nu putea să-i stea gândul la o zdrobire cu desăvârșire a Dacilor, ci voia numai să le mai înfrângă trufia.

În fruntea oștirilor mergea însuș Traian, cu înfățișarea sa maiestooasă împărătească. Pretutindeni pe unde trecea el, dușmanii Romei se ascundeau de groază ori trimeteau înaintea lui solie de pace, ca să ducă semne de închinare și supunere în numele tuturor. Greutățile drumului erau nenumărate, dar împăratul însuș, dându-se chinului și năcazurilor, și nevrând să știe ce-i hodina, înbărbăta prin fapta sa oștirea întreagă. Ajungând la Dunăre, puse de se făcură aci două poduri pe luntre, ca să poată trece cu oștirile sale.

Decebal simțea acum, că se apropie ceasul de grea încercare. Cu toate acestea nu-și perdea curajul. Înainte de toate cercă

să câştige pe partea sa și popoarele învecinate; de aceea nu putu alerga îndată cu oaste la Dunăre, ca să împedecă trecerea lui Traian, ci a zăbovit câtuva timp trimițând solii la semințiile din jur, cărora le spunea să alerge sub steagurile lui, căci dacă vor cădea Dacii în această luptă, nici ele nu vor putea scăpa de jugul roman. Dar soliiile lui Decebal nu aflară pretutindeni ascultare, căci Traian trimise de mai nainte solii săi la toate acele popoare, îndemnându-le, să stea pe pace, că lor nu le va face nici un rău.

Văzând aceasta Decebal, ca să mai câştige timp pentru pregătire, trimise o solie de pace la Traian, cerând acestuia o întâlnire. Însă chiar și prin solia aceasta Decebal își arată trufia sa, căci n'a trimis oament de frunte, Daci cu căciuli, cum s'ar fi cuvenit să trimită înaintea unui împărat puternic ca Traian, ci numai niște oameni de rând au dus solia. De aceea Traian n'a voit să stea de vorbă. Atunci Decebal a poruncit să meargă la Traian altă solie, de astădată alcătuită din Daci cu căciuli, crezând, că în chipul acesta, schimbând mereu la solii, se mai amână lupta hotărâtoare.

Într'aceea sunetele buciurilor, cari chemau la arme, umplură munții și văile Daciei de înflorarea rășbotului. Toți Dacii alergară într'un suflet să lupte și să moară vitejește sub comanda năpraznicului lor rege. Așa Decebal putu să adune în grabă o oaste destul de însemnată, cu care, după ce văzu, că nu mai poate fi nădejde de vre-o amânare, porni asupra Romanilor. Se povestește, că unii ar mai fi făcut o încercare, să-l abată pe Traian dela hotărîrea sa nestrămutată. Anume i-au trimis în ascuns un burete, pe care erau crestate niște slove cu amenințarea, că dacă nu se va întoarce înapoi de bună voie își va afla desigur peirea în pământul Daciei.

Dar Traian nu era omul, pe care să-l fi putut înspăimânta o asemenea amenințare. Ci oastea romană înaintă fără zăbavă către inima Daciei, către Sarmizegetusa. Decebal îi eși în sfârșit, cu Dacii săi neînfricați, întru întimpinare și tocmă lângă *Tape*, pe aceeaș câmpie fără noroc pentru Daci, unde oastea lor și înainte cu 12 ani a fost înfrântă, se dădu o luptă dintre cele mai sângeroase. S'au luptat aci Dacii, ca niște lei întăritați,

Lupta Romanilor cu Dacii, lângă Tape.

cu toată înverșunarea rășboiniciei lor aruncându-se orbește asupra dușmanului. Și s'au luptat Romanii din rășputeri, punând la grozavă încercare întreaga putere și iscusință a armelor, cari biruiseră lumea.

După o luptă înverșunată steaua norocului răsări zâmbitoare pentru vulturii romani, iar Decebal, adunându-și frânturile și rămășițele oștirii sale strivite, se retrase cu cinste, părăsind câmpul de luptă, unde își aflară mormântul cei mai mulți și cei mai buni voinici ai săi.

Romanii au câștigat, ce e drept, lupta, dar numai cu cea mai mare încordare și cu pierderi, cari n'au fost mai mici decât ale Dacilor. Au căzut și legionari romani în număr îngrozitor și mulțimea celor răniți a fost din seamă afară de mare. Văzând Traian aceasta, îl cuprinse mila și voind să le vie într'ajutor, a dat chiar haine de-ale sale pentru legături, cu cari să se învălească ranele celor străpunși de săgețile Dacilor. Iar întru pomenirea celor căzuți în luptă a înălțat un altar de închinare, poruncind să se aducă aci în fiecare an jertfă pentru odihna acelor suflete de eroi. Își adună apoi și el

rămășițele legiunilor sale și, fiindcă se apropia iarna, se retrase peste Dunăre, de unde în primăvara anului următor (102) porni iară spre Sarmisegetusa, pustiind în drumul său orașele și satele, pe care le găsea în mare parte deșerte. Căci cei mai mulți din locuitorii lor, mânați de groaza războiului, și-au părăsit vetrele, ascunzându-se prin codri, cu femei, copii, vite și cu tot avuțul lor.

Decebal trimise acum o nouă solie de pace la Traian, dar acesta o respinse și porni înainte. Însă numai greu de tot putea să străbată prin strâmtorile muntoase, cari duceau spre inima Daciei, căci în multe locuri la strâmtorile cele mai primejdioase, codrii păreau că învie, luptătorii Daciei se furișau prin desişuri ori se iviau pe culmile trecătorilor prăpăstioase și sloboziau fără încetare ploaie de săgeți asupra Romanilor, obosiți de greul luptelor și de greul drumurilor neumblate.

Cu toate acestea Traian izbuti să străbată până în valea Streiului. Sarmisegetusa se afla acum în mare primejdie. Dacii se întărâtară din nou la luptă, erau hotărâți să

strobească cu sângele lor și stâncile dealurilor, dupăcum adăpară câmpul deschis de lângă Tape. S'a dat și aci în fața zidurilor cetății o strașnică luptă. Dacii din nou biruiți se văzură siliți a se adăposti prin codri. Decebal ajunse într'o stare de cumplită desnădăjduire.

El, care băgase de atâteaori în groază popoarele învecinate, care înfruntase în multe rânduri și înfrânse vitejia vulturilor romani, punând chiar la grea cumpănă întreagă puterea împărăției romane, el, al cărui braț păruse odinioară făcut numai spre biruințe — să-și vadă acum viteaza sa oaste de șoi-mani de munte zdrobită, fulgerată și țara sa mândră sfășiată, așternută aproape la picioarele dușmanului biruitor!... Asta nu putea fi lucru puțin pentru sufletul înviforat al lui Decebal. La toate acestea se mai adăuga o altă durere poate și mai mare, aceea de a ști pe sora sa în prinsoarea unui comandant roman (Maxim Norbanus), care reușise a pune mâna pe una dintre cetățile cele mai însemnate ale Daciei, unde a prins pe sora lui Decebal și a găsit semnele militare luate de Daci în lupta cu Fuscus.

Toate aceste mari nenorociri, grămădite repede una peste alta, sdruncinară în cele din urmă pe Decebal într'atâta, încât văzând că pentru neamul său nu se mai poate altă scăpare, încheie cu Romanii o pace, așa dupăcum i-o dictase biruitorul Traian. Și acesta nu ceru puțin: Decebal trebui să-și dărâme cetățile și întăriturile, să predea toate armele și mașinile de războiu, pe toți inginerii și măiestri romani, cu ajutorul cărora își ridicase armata la înălțimea celei romane, pe toți fugarii și prinșii romani. Apoi se legătu, că va fi totdeauna prietin prietinelor și dușman dușmanilor împărăției romane, că nu va mai primi la curtea sa fugari romani și va fi întru toate ascultător poruncii romane. Pe lângă aceste toate, și pământul țării i-a fost ciungărit: partea dintre munți și Dunăre trecu în stăpânirea Romanilor. Umilința, de care nu prea pot scăpa cei biruiți, a trebuit să fie de astădată soarta acestui viteaz între viteji, care se văzu nevoit a îngenunchia înaintea biruitorului său, în semn de supunere și închinare deplină. Dar Traian puse în această clipă vrășmășia la oparte și se îngriji, ca

cel puțin prin purtarea sa prietenoasă să ușureze încâtva povara acestui suflet adânc rănit.

*

Așadară Dacia, voinicii căreia de 200 de ani nu încetară a neliniști pe Romani, își întinse acum și ea grumazul sub jugul roman. Traian puse prin cetățile Dacilor trupe de ale sale și porni apoi spre Roma. Vestea strălucitelor sale biruințe îl întrecuse, umplând toată suflarea de o bucurie sgomotoasă. Când intră, în toamna anului 102, slăvitul Traian în cetate, când se văzură prinși Daci cu înfățișările lor fioroase, poporul roman se simți ca ușurat de o grijă mare și de o grea primejdie. Și se începură atunci jocurile și petrecerile, cari nu voiau să mai înceteze, căci nime nu credea atunci, că Dacii vor mai cuteza vre-odată a-și încorda brațul la luptă contra Romei. Și toți cei ce credeau astfel, s'au înșelat, căci în firea poporului dac era atâta îndărătnicie, încât nu se putea obicinui cu una cu două la tratul subjugat. De altă parte în pieptul regelui Decebal a tresărit din nou puterea leului încătușat, dar încă

neistovit, căci sufletul lui, deși umilit și strivit odată, a rămas totuș plin de-o tărie neînfrântă, sguduitoare; și îl sfredelia amar acum dorul răzbunării.

În Roma nu se vor fi încheiat încă bine zilele scăldate în bucuria biruinții, închinată biruitorului Traian, când Decebal cel învins a și început să-și pună în lucrare planurile sale, pregătindu-se în ascuns pentru răsbunare. S'a apucat să-și întregească și întărească din nou armata, începând a primi în slujba sa iarăș fugari romani și meșteri zidari, cu ajutorul cărora fortărețele dărâmate le ridică în curând și nu conțeni să ațâțe mereu împotriva Romei pe toate popoarele învecinate.

Traian prinse îndată de veste despre toate uneltirile lui Decebal și, fiindcă acestea se împotriveau cu legământul încheiat prin pacea dela anul 102, trimise vorbă lui Decebal, să nu cuteze a călea pacea, că va fi rău de el și de țara lui. Atunci Decebal s'a înfurnicat de mânie și a alungat trupele romane, lăsate de Traian în Dacia, ca să supravegheze.

Pricina pentru un războiu nou era acum iarăş gata. Senatul¹⁾ roman declară pe Decebal duşman al împărăţiei. Şi Traian, aprins de înverşunare împotriva celui ce şi-a căleat cuvântul şi a rupt pacea, jură că nu se va hodîni, pînă nu va cuceri de tot Dacia, s'o vadă aşternută la picioarele sale şi adusă în rînd cu toate celelalte ţări supuse stăpînirii romane.

IX.

Al doilea războiu al lui Traian cu Decebal.

BCU Cluj Central University Library Cluj

La anul 104 se puse Traian din nou în fruntea oştirilor sale, cari de astădată erau cu mult mai numeroase, decât în războiul cel dintâi. Şi pregătirile, ce s'au făcut acum au fost mai mari şi mai îndelungate decât cele din rîndul trecut. Din păţania trecutului învăţase Traian, că Dacia nu o va putea stăpîni în chip statornic, pînă nu se va face o legătură trainică între părţile dela miazăzi şi cele dela miazănoapte ale Du-

¹⁾ Senatul = sfatul împărăţiei.

nării. Acest râu mare putea sluji oricând ca o graniță de apărare pentru Dacia porniți vecinic spre răsvrătire. Deaceea, înainte de a porni din Roma, încredințată vestitului inginer Apolodor din Damasc zidirea unui mare pod stătător peste Dunăre. Și se apucă acest Apolodor și, punând în lucrare tot meșteșugul său, zidi în dreptul Turnului-Severin de azi, în timp de un an și jumătate un pod cum nu s'a mai văzut până atunci încât a pus lumea în uimire. Cei vechi lăudau pe Traian, că a izbutit să strămtorească în jugul puterii sale până și valurile neodihnite ale Dunării bătrâne, iar toate rândurile de oameni, câte s'au strecurat mai târziu pe amândouă malurile râului, au împodobit cu florile închipuirii lor această măiastră lucrare, acest pod uriaș, care era așezat pe stâlpi lucrați tot din piatră cioplită și avea o lungime de vreo 3500 de urme (sau peste 1100 metri.¹⁾ Câte furtuni ale vremii s'au năpustit peste el, n'au putut face să i se șteargă urmele cu totul, și până în ziua de astăzi se mai zărește, drept rămășițe din acel pod minunat, câțiva stâlpi, cari se ridică

¹⁾ Vezi-i chipul la sfârșitul cărții!

din apa Dunării ca niște mărturii mute ale vremilor de cruntă răsboire, în care s'a început plămădirea poporului nostru românesc.

Podul era gata în toamna anului 105. Traian a sosit aci cu oștirile, voia să atace acum din două părți pe Daci; deaceea, după ce trecu Dunărea, o parte a oștirilor sale o trimise prin Banat, spre Sarmisegetusa, iar cu cealaltă parte porni însuș pe valea Oltului în sus, ca să treacă prin pasul Turnu-Roșu de azi spre inima Daciei.

Decebal, când a căleat pacea cu atâta încredere în puterile sale, nu s'a gândit, că fulgerile lăncilor romane se vor descărca asupra țării sale așa de repede. Ca să mai câștige câțva timp de pregătire, porni acum iarăș solii de pace, dar n'au făcut nici o ispravă, căci Traian nu se mai putea mulțumi acum cu vorbe, ci cerea, ca Decebal să se supună cu totul, lucru, pe care acesta nu-l putea împlini, căci nu-l ierta mândria firii sale și a neamului său. Deci, dacă văzu că numai are încătro, cercă să-l piarză pe Traian. Trimise ucigași în tabăra lui, ca să-l omoare în ascuns, prin otravă ori cu pumnalul. Unul a și încercat să

săvârșească planul ucigaș, dar fu prins și silit să-i dea și pe ceilalți de gol și să mărturisească, cu ce scop i-a trimis pe ei Decebal. Imprejurarea aceasta spori și mai mult înverșunarea lui Traian, care înaintă încet și cu cea mai mare băgare de seamă prin munții Daciei și, în anul 106, ajunse în Ardealul de azi. În drum îl mai întâmpinară și alte solii de pace din partea lui Decebal, care izbuti prin viclenie să pună mâna pe unul din cei mai buni prietini ai lui Traian, pe generalul *Longin*, pe care îl ademeni la sine sub cuvânt, că vrea să se înțeleagă cu el asupra punctelor de pace. Apoi trimise lui Traian vorbă, că nu vrea să-l sloboadă pe Longin, decât într'un fel: dacă Romanii vor părăsi Dacia și îi vor da înapoi acea parte de țară, ce se întinde între munți și Dunăre și pe care i-au fost luat-o când cu pacea dela 102. Traian nu se putea învoi la una ca asta, căci atunci tot sângele vitejilor săi legionari, căzuți în războiul dintâi s'ar fi vărsat de geaba, fără nici un folos. După Longin iarăș îi părea rău să-l piarză, și era în stare să dea mult, ca să-l scape din mâna vrăjmașului Decebal. Dar Longin,

voină să scape pe prietenul și împăratul său din încurcătura, în care ajunsese, se ucise singur, bând otravă, după ce a fost trimis în ascuns un om al său la Traian, să-l îndemne a nu face pace cu nici un preț și a nu se mai gândi la viața prietenului său, care nu mai este între cei vii, ci să se arunce cu zor asupra Dacilor.

Ciocnirile se începură acum din ce în ce mai dese și mai înfuriate. Dacii simțind, că aceasta este pentru ei o luptă pe viață și pe moarte, se smânceau de pe muchile dealurilor în porniri sălbatice, iataganele și buzduganele lor sbârnăiau vijelioase, în toate părțile, iar luptătorii se sbăteau ca în ceasul din urmă... Și luptele lor de până aci toate au fost crunte și înverșunate; dar aceasta, cea din urmă tresărire a focului lor din suflet, le-a întrecut pe toate, — fiind plină de adevărate minuni ale vitejiei, săvârșite în cel din urmă avânt de vitejie și a rămas brăzdată cu slove de sânge pe paginile istoriei, ca să fie oricărui popor pildă și învățătură, cum trebuie să-și apere moșia și neatâr-narea. Minuni de vitejie au săvârșit acești Daci în sfânta lor luptă din urmă!

Iar Romanii nu s'au lăsat mai pe jos în vitejie. S'au luptat și s'au jertfit și ei fără preget. Nici în rândurile lor n'au lipsit pildele de adevărată virtute militară, ca cea a unui ostaș călăreț, care lovit de moarte de o săgeată vrășmașe, fu dus în cortul celor răniți, dar el nu s'a putut răbda să zacă, în vreme ce tovarășii săi erau încinși la luptă, ei sculându-se din pat, puse mâna pe o sabie și alergă tocmă în mijlocul oștirii dușmane, izbind în dreapta și în stânga, până se stinse în el și cea din urmă licărire a sufletului de erou și căzu — mort.

Numai cu mari greutatea puteau să înainteze Romanii, răscumpărând cuprinderea oricărei cetăți cu sângele legionarilor căzuți. După o stăruință neobosită și prin jertfe fără seamăn ajunseră iarăș în apropierea Sarmisegetusei, sub zidurile căreia luptătorii Dacilor își mai încercară încă odată, — norocul, pentru cea din urmă oară pierind vitejește și cu mare cinste toți până la unul. Acum Decebal dădu celor din cetate porunca să aprindă, să ardă tot, să n'ajungă nimic în mâna Romanilor. Frumoasa cetate căzu pradă flacărilor mistuitoare, rămânând

Ardeea cetății Sarmisegetusa.

numai zidurile afumate pe seama biruitorilor, cari nădăjduiau să afle aci toate bogățiile și comorile regelui Decebal. Dar acestea nu le-au putut afla, fiindcă Decebal le-a fost ascuns de mai înainte, îngropându-le în alvia Streiului (Sargetia).

Decebal însuș, după ce și-a văzut oastea sfărâmată, țara ingenunchiată și capitala ei îmbrățișată în limbi de flacări, a cercat să-și mântue viața, dar văzând că se apropie călăreții romani, cari îl alungau din urmă, mai bine își străpunse pieptul cu sabia decât să ajungă prins — încheindu-și astfel, ca un adevărat erou al libertății, viața pământească. Dintre Dacii câți au mai putut scăpa din furțile războiului, mulți însoțiră pe eroicul lor rege în această cea din urmă cale a mântuirii, aruncându-se și ei în săbii ori sorbind cu lăcomie veninul, care putea să le deschidă calea spre libertatea vieții vecinice, după ce pe a celei vremelnice o pierdură. Căci în sufletul multora se înrădăcinase așa de adânc mândria și iubirea de libertate, încât gândul lor de nimic nu se spăimânta mai tare, ca de pufința unui traiu subjugat. De aceea și-au ales mai bine o moarte vi-

tejească, decât viața chinută și asuprită a celor osândiți la robie.

Sinuciderea lui Decebal.

Traian, ca învingător al celui mai rășboinic popor, ar fi dat mult să fi putut prinde

de viu pe Decebal, ca la intrarea în Roma să împodobească carul său de triumf cu acest leu al munților, ferecat în lanțuri. Dar el nu putu să aibă decât capul lui Decebal încremenit cu surâsul morții pe buze, acel „cap frumos și plin de bărbăție, în ale cărui trăsuri dureroase se putea ceti acum liniștea datoriei împlinite”. — Capul lui Decebal fu dus la Roma, ca semn de biruință și pentruca să împodobească triumful!

Iată cum descrie un poet al nostru, I. Nenișescu:

BCU Cluj / ~~Central~~ University Library Cluj

X.

Moartea lui Decebal.

La Sarmisegetusa stă mândrul Decebal,
Ce-a frânt popoare multe, de jos și de pe cal,
Stă sângerat din luptă pe scaunu-i regesc
Și chin adânc svâcenește în ochiu-i vulturesc;
Căci luptătorii harnici, ce lângă tronu-i stau
Frânturi de spadă numai în mână ei mai au.
Și terea lor cetate de flacări e cuprinsă
Și de dușmane brațe jur împrejur încinsă!
Mereu în sală intră, mereu voinicii răniți,
Pe lângă tron s'așează de sânge-acoperiți,

Cu desnodate prăştii cu scuturi găurite,
 Cu tolbele deşarte cu zalele plesnite,
 Şi Decebal la dânsii se uită cu durere!
 Dar iată, se ridică şi strigă cu putere:
 „Sus eugetul şi firea... sus frunţile voinicii!
 Plecarea în durere e pentru inimi mici,
 Invinsu-ne-a Romanul, dar nu ne va supune,
 În a selăviei lanţuri el trupuri răci va pune.
 Aduceţi o căldare! În ea o beătură
 Să facem, ea cel care gusta-va picătură,
 La Zamolxis ¹⁾ o nouă viaţă să-şi găsească”.
 Cum regele grăit-a aşa s'a şi făcut
 Rămasu! pâle de oaste stă lângă tronu-i mut.
 Atunci al legii preot, mai mare între cei mari
 Păşeşte spre căldare cu paşi înceţi şi rari,
 O cupă el îşi umple şi hotărât o poartă
 La gură şi o soarbe, grăind când o deşartă:
 „Iubirea libertăţii, e al bărbăţiei semn,
 Acel-ce 'n piept n'o simte de lanţ şi jug e demn“!
 Şi-aşa a morţii cupă din mână în mână trece
 Şi cel ce gustă 'ndată alături cade rece.
 Deodată greaua poartă se sparge şi în sală
 Traian cu capii oastei romane dă năvală...
 În elipă luptătorii, ce n'au beut venin,
 Frânturile de spade şi-le înfig în sin
 Şi cad scâldaţi în sânge... Iar când Traian zăreşte
 Pe Decebal, ce şade şi pacinic mi-l priveşte,
 „Supune-te! — îi strigă — viaţa-ţi dăruese“

1) Adecă: pe ceea lume, în cer la Zamolxis, care era zeul lor.

Dar regele se scoală și zice: „Nu primesc
 Ca dar selăvia joasă... Regi mulți supus-at tu...
 la leșul ¹⁾ meu la caru-ți, dar sufletul meu nu“!
 Un junghiu în piept și 'mplântă și moare. Iar Traian
 La sala 'ntreagă caută, la vrednicu-i dușman.
 L'ai săi apoi se 'ntoarcă grăind cu ochiu aprins:
 „Noi ce-am învins, cașpildă s'avem pe acest învins“.

XI.

Triumful²⁾ împăratului Traian.

După moartea lui Decebal orice împotrivi-
 tire din partea Dacilor s'a stins. Legio-
 narii romani începură a cutreera prin dealuri
 și văi, prin sate și peșteri, omorând pe
 cine puteau pune mâna și punând pe cei
 biruiți în lanțurile robiei. Câți mai putură
 scăpa din aceste bătălii ucigătoare, s'au
 adăpostit în părțile mai ferite, cătră miază-
 noapte, pe unde se face și mai târziu po-
 menire de niște Daci liberi.

Așadară țara Dacilor a rămas sleită în
 puteri și lipsită de brațele luptătoare ale

¹⁾ Leșul meu = trupul meu mort.

²⁾ Triumful = biruința, izbânda.

voinicilor săi feciori. Iar Romanii au găsit aici o pradă bogată, care le-a răsplătit toate ostenele și vărsările de sânge de până aci. Intre altele au găsit și comorile regelui Decebal, după ce un anumit Bikilis le-a spus unde sunt ascunse.

Legionarii lui Traian s'au încărcat de scumpeturi în aur și argint, lăsând pentru împăratul lor lucrurile cele mai frumoase și mai de preț. După socoteala unui învățat, care a scris despre bogățiile Dacilor (Carpino), Traian ar fi găsit în pământul Daciei 165.500 kg. aur, în valoare de $3\frac{1}{2}$ miliarde Lei și 331.000 kg. argint, în valoare de 400 milioane Lei.

Pe împăratul Traian îl primi poporul roman cu o bucurie fără pereche, când s'a întors în anul 106, toamna târziu, din bătălia înecununată de cea mai strălucită izbândă. Intrarea lui în Roma a fost însoțită de o primire cum nu s'a văzut alta mai bogată în strălucire ori atât de întemeiată pe cea mai deplină iubire și alipire a poporului către biruitorul cel prea slăvit și sărbătorit de toată suflarea. Din serbările câte au urmat acestei izbânzi, se vede că toți Ro-

manii au socotit cucerirea Daciei ca pe una din cele mai însemnate isprăvuri și fapte ostășești. Deaceea 123 de zile au ținut fără întrerupere petrecerile pentru popor și jocurile de cire¹⁾ în care au sângerat pe arenă 10.000 de gladiatori (luptători de cire) și nu mai puțin decât 11.000 fiare sălbatice. Din țările cele mai îndepărtate, chiar și din India au sosit solii, trimise anume să ia parte la aceste serbări și să-l preaslăvească pe Traian pentru biruințele sale. Peste tot locul, prin piețe publice, ca și prin casele particularilor nu se mai vorbea decât despre biruința și preamărirea lui Traian. Scriitori și poeți îl preamăreau pe întrecute.

Traian însuș își dădea bine seama de însemnătatea acestor biruințe; puse să se bată bani anume din acest prilej și zidi în apropierea Dunării, o cetate, pe care o botează *cetatea biruinței* sau *Nicopolis*. În cea mai frumoasă piață a Romei, în forul Roman, i s'a ridicat biruitorului, în semn de recunoștință un mare monument de marmură până la înălțimea de 130 urme

1) Cire = loc rotund îngrădit, unde făceau Romanii jocuri, alergări, întreceri.

(43 metri), numit *columna lui Traian*,¹⁾ care a rămas până în ziua de astăzi, să vestească tuturor popoarelor și tuturor vremilor vitejia cea mare a celui mai mare împărat roman. Aci este săpată în marmură, ca un cântec de biruință închinat prea bunului și slăvitului Traian întreagă istoria războaielor cu Dacii. Această columnă este ca o icoană care ne arată cum era înfățișarea Dacilor, cum erau cetățile lor, armele, felul de luptă, îmbrăcămintea, casele lor ș. a. Din aceste chipuri săpate în piatră cunoaștem pe Daci mai bine ca din cărțile scrise pe atunci, cari nu s'au păstrat decât în puține frânturi risipite și adeseori fără înțeles. (După chipurile săpate în marmora columnei lui Traian sunt luate și cele câteva ilustrații cari împodobesc cărțica aceasta).

¹⁾ Dezi-i chipul pe copertă!

XII.

Dacia Traiană și amestecul de popoare.

Prin războaiele cele îndelungate, Dacia a pierdut mulți din locuitorii săi. Un scriitor vechiu ne spune, că ea ar fi rămas cu totul lipsită de bărbați. Dar aceasta nu s'a putut întâmpla tocmai așa, precum ne povestește acel scriitor roman (Eutropius). Vor fi căzut foarte mulți luptători daci, în războaiele înverșunate, mai ales prin ținuturile cari se aflau în Biblioteca / Căminul / Bibliotecă Calea Romanilor, pe unde s'a descărcat întreagă furia războiului pe viață și pe moarte. În părțile mai ferite, către hotarele din Răsărit și Miazănoapte ale Daciei au mai rămas însă cete întregi de Daci, cari adăpostindu-se prin munți, au trăit de capul lor, păstrându-și obiceiurile și graiul strămoșilor.

Prin ținuturile apusene și mijlocii ale Daciei, adevărat, că a trebuit să se rărească poporul, în urma atâtor războaie crunte. Deci în locul celor căzuți, ea țara să nu sufere lipsa brațelor de muncă, Traian

se văzu chiar dintru început îndemnat, să aducă și să așeze aci oameni de prin alte părți ale împărăției sale. Acești locuitori ai Daciei s'au numit *coloniști*.¹⁾ și ei veniau de prin toate părțile. Au fost aduși mai cu seamă mulți *Iliri* din Dalmația, fiindcă în bălile de aur și de sare ale Daciei trebuiau oameni cari se pricep la băleșit; unii erau de prin Galia, Italia, chiar și din Roma, iar alții au venit din părțile răsăritene, până și din Asia-Mică. Dar toți împreună, ori din ce parte ar fi venit, prinseră încă înainte de a se fi așezat în Dacia, obiceiurile și limba romană (latină), cari aveau să se înrădăcineze cu timpul și în această nouă provincie, cucerită de Traian, care îndată s'a și apucat de orânduirea ei, statornicind și aci tot felul de așezăminte și întocmiri, dupăcum erau și în celelalte provincii romane.

Pentru a înlesni legătura dintre Dacia și celelalte provincii apropiate ale împărăției romane, facu să se zidească mai departe drumurile începute încă înaintea răs-

¹⁾ Coloniști = oameni aduși din alte locuri, din alte țări.

boiului. Apoi pe locul capitalei Dacilor, Sarmisegetusa, zidi cetatea botezată după numele său: *Ulpia Traiana*,¹⁾ ale cărei ruine, roase de dintele vremii, se pot vedea și astăzi, după optsprezece veacuri, lângă satul românesc din Ardeal, *Grădiște*, în țara Hațegului.

În curând se ridicară și înfloriră și alte cetăți, precum: *Apulum* (azi *Alba-Iulia*), *Napoca* (azi *Cluj*), *Potaissa* (azi *Turda*), *Porolissum* (azi *Moigrad*), iar în părțile bănățene: *Cerna* (azi *Orșova*), *Admediam* (*Mehadia*), *Tibiscum* (*Caransebeș*) ș. a.

Pentru apărarea hotarelor și asigurarea provinciei fură așezate aci garnizoane romane: mai întâi legiunea a 13-a, *Gemina*, cu lagărul în *Apulum*, iar mai târziu și legiunea a 5-a *Macedonica*, cu lagărul în *Potaissa*.

În fruntea Daciei se îngriji Traian să pună cârmuitor un om de încredere al său, de porunca căruia trebuiau să asculte toți dregătorii și slujbașii ceilalți. Deoarece Traian a regulat pe de-a întregul această

1) Numele întreg a lui Traian a fost: *Marcu Ulpia Traian*.

provincie, i s'a și dat, în chip de aducere aminte, numirea de *Dacia Traiană*.

Așezămintele romane au putut să prindă aci rădăcini trainice, câtva timp, până când Dacia a înflorit în liniște, la adăpostul cărmuirii romane. A început a se întemeia o viață îmbelșugată, tihnită și statornică. S'au înființat fel de fel de tovărășii folositoare pentru binele și înaintarea locuitorilor de prin orașe. Tot felul de zidiri frumoase, scalde, teatre, și locuri de petrecere împodobeau orașele, din cari s'au păstrat și până azi multe rămășițe, căci așa era obiceiul Romanilor: făceau tot lucruri trainice, par'că anume le făceau cu gândul, să birue vecinicia prin tăria lor.

Astfel a ajuns Dacia la înflorire și bunăstare. Locuitorii dintr'ânsa sporeau în număr, în avere și bogăție, sub scutul roman. De aceea i se și zicea într'o vreme: „*Dacia cea fericită*“.

Țiimpul acesta a fost chiar potrivit, pentruca vechilor dușmănil să li se mai tocească ascuțișul, pentruca între biruitorii Romani și Dacii biruiți, precum și între feluritele neamuri de oameni, așezați aci după

eucerirea Daciei, să se înfiripeze legături pacifice de prietenie și înrudire. Rând pe rând s'au întors pe la căminurile lor mulți și dintre Dacii, cari după căderea lui Decebal și-au fost părăsit țara, și siliți a se împăca cu schimbarea lucrurilor, au trăit mai departe în satele lor, amestecându-se și încuserindu-se chiar cu cei nou veniți. Prin acest amestec primară toți limba romană, pe care unii o cunoșteau de mai înainte, dar păstrară obiceiurile și felul de traiul neamului lor, al Dacilor.

Prin altoirea Dacilor băștinași cu coloniști și legionari romani s'a pus început unui popor nou, *poporului românesc*, care s'a alcătuit și s'a încheșat cu încetul, în curgerea mai multor veacuri și în vuetul celor mai vijeloase vremuri.

Iată deci, iubii cetitori, în ce chip ne înfățișează istoria obârșia neamului românesc.

*

Dar cu toate că lucrul stă așa, dupăcum vi s'a spus aci, — totuș s'au găsit oameni și poate se vor mai găsi și astăzi, cari din răutate sau din nepricepere cred și povestesc altfel.

S'au găsit anume și învățați de-al noștri, Români cu sufletul înflăcărat, cari voind să pună obârșia neamului nostru într'un luminiș mai presus de fire, și-au dat silința să-i șteargă pe Daci din pomelnicul străbunilor noștri, fiindcă, vezi Doamne, ar fi rușine să ne mărturisim urmași ai unui popor de „barbari“. Dar acestora li s'a răspuns, și cu multă dreptate, astfel: Dacii, chiar barbari fiind, au fost un popor vestit, un popor viteaz și războinic, care a umplut de spaimă pe împărăteasa lumii, Roma cea strălucită, silindu-o să plătească tribut¹⁾. Au fost un popor pornit spre înaintare, căci în câțiva ani și-au știut clădi cetăți, și-au știut pregăti mașini de războiu ca ale Romanilor. Istoria îl înfățișează pe Daci ca pe un popor mândru, a cărui cădere te umple de duioșie și de uimire, iar nu de dispreț. A fi urmașii unui popor de viteji, plin de cea mai nemărginită iubire de patrie și de libertate, a fi urmașii unor asemenea oameni, n'a fost și nu va fi o rușine niciodată. — „Sânge de-al lor a curs în vinele noastre și nu ni-e rușine de dânsul, căci ne-a făcut mai tari,

1) Tribut = dare în fiecare an.

cum și trebuiau să fie acei, pe cari îi aștepta multă suferință“. Așa ne învață cel mai bun cunoscător al vieții românești din timpurile trecute, marele dascăl Nicolae Iorga.

S'au găsit iarăș alții, învățați străini, cărora le cade cu greu să ne știe urmași ai slăviților Romani, adecă „a Romei viță veche sădită la Carpați“. Aceștia și-au pus toată strădania și au scris cărți multe, pe cari abia le poți încărca într'un car, să spună lumii că noi nu am fi urmași ai Romanilor. Și au cercat să făurească fel de fel de dovezi, ca să arate că suntem de alt neam, de altă obârșie. S'au trudit să ne scoată ori ce, numai viță de Romani — nu! Dar toate dovezile lor cad și se sdrobesc în fața celei mai puternice mărturii, care este *limba românească*, atât de asemănătoare cu graiu vorbit de poporul roman și înrudită de aproape cu limba italiană, franțuzească, spaniolă și cu cea portugheză, căci toate aceste sunt limbi surori, sunt niște mlădițe răsărite din aceeaș tulpină a limbii latine, în care se înțelegeau Romanii dela sate, unii cu alții.

Așadară cei dintâi strămoși ai noștri au fost Dacii și Romanii. Dela Dacii am moștenit frănția și puterea vânjoasă a trupului, iar dela Romani agerimea minții și pornirea spre lumină și cultură.

*

Adevărat, că mai târziu strănepoții coloniștilor romani și ai Dacilor băștinași s'au amestecat și cu alte neamuri de oameni, cu cari au trăit prin părțile aceste mai multă vreme împreună. Căci Dacia numită după cuceritorul ei, *Dacia Traiană* n'a putut să rămână sub stăpânire romană decât până la anul 275, adică 169 de ani!

Toțmai în vremile acelea porniră din Răsărit și din Miază-Noapte fel de fel de neamuri barbare, cari năvăliau fără încetare ca un potop cutropitor asupra împărăției romane, întocmai după-cum spune poetul nostru Vasile Alecsandri:

„Vin și Hunii, vin și Goșii
Vin potop, potop cu toții“.

Legiunile romane, până le-a fost cu puțință, au ținut plept celor dintâi năvălitori, Goșilor. Dar dela o vreme văzând împăratul Aurelian, că toate încordările sunt zadarnice,

s'a înțeles cu Goții, și a lăsat în stăpânirea lor Dacia Traiană, iar legiunile romane de aici le-a luat și le-a așezat dincolo de Dunăre, în ținutul căruia i s'a zis *Dacia Aureliană*. Din această mutare a legiunilor dincolo de Dunăre câtorva învățați străini li s'a năzărit o părere, că anume dimpreună cu ostașii s'ar fi mutat și toți locuitorii, ca să nu rămână în calea barbarilor furtunoși acum, dupăce nu mai era cine să-i apere de ei. Astfel neamul nostru, cum zic unii, s'ar fi alcătuit pentru întâiașdată dincolo de Dunăre, de unde numai după 6—7 sute de ani, cum zic unii, sau după 8—9 sute, cum cred alții, ar fi trecut apoi iarăș dincoace. Însă aceasta nu poate fi adevărat, decât pe jumătate. Se vor fi dus, cu ostașii dimpreună, diregătorii și locuitorii dela orașe, cari se puteau despărți mai cu ușurință de niște ziduri de cetăți, ca să se mute cu tot avutul lor în altele. Dar partea cea mai numeroasă a locuitorilor, poporul dela sate nu s'a putut muta nici decum, ei a rămas să locuiască aci fără întrerupere, fiindcă nu se putea despărți de țarina strămoșească, unde a locuit aproape două sute de ani, timp deajuns ca să se în-

temeieze cele mai trainice și mai sfinte legături, cari ținutesc pe orice popor de pământul strămoșilor, „căci e legat prin sânge pământul de popor“.

Și apoi tratul acestor păstori și plugari, puteau să-l apere cu mult mai bine, desigurile codrilor din Carpați decât lăncile tuturor legiunilor romane. Dincolo de Dunăre nu puteau fi mai scutiți de primejdie, căci popoarele barbare nu s'au oprit la apele Dunării, cele mai multe au trecut și Dunărea, au prădat chiar și Italia și nici Roma n'a scăpat de furia năpraznicilor năvălitori. Deci oamenii aceștia de rând au rămas aci, de capul lor și în voia întâmplării. Uraja cea strălucită din Dacia Traiană s'a stins, căci au urmat cumplite vremuri de jaf și de cutremur. Urmașii coloniștilor romani au trebuit să se adăpostească în codri, iar peste satele și așezările lor aproape o mie întreagă de ani s'au descărcat toate vijeliile năvălirilor barbare.

Goții, Hunii, Gepizii, Avarii, Pecinegii, Cumanii și Tătarii au cercetat cu furia săgeților ucigătoare locurile acestea. Dar cum au venit, așa le-a și pierit urma. Strămoși

noștri s'au ferit din calea lor, adăpostindu-se în munți, unde își păștiau turmele în liniște, în vreme ce la șes și prin văi se revărsa potopul năvălirilor. Numai după ce se liniștiră vremurile, au început să mai iasă și ei iar la iveală de prin desișul codrilor și de prin văile, unde se adăpostiseră. Printre năvălitori se găseau și câte unii mai puțin primejdioși, mai blânzi, dinaintea cărora nu aveau pentruce să s'ascundă. Cu aceștia au trăit apoi multă vreme împreună, ajutându-se unii pe alții.

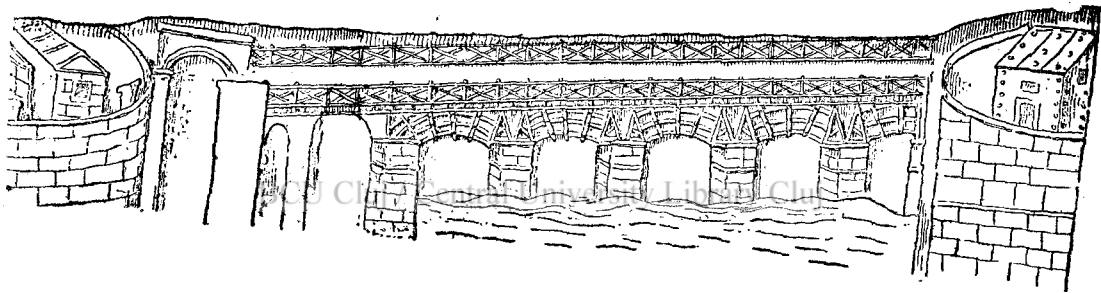
Așa au fost Slavii cei pacinici, cari au locuit veacuri îndelungate pe aceleași locuri cu Românii și năvăindu-se bine întreolaltă, au împrumutat unii dela alții datini, credințe, obiceiuri, așezăminte și limbă. Chiar în limba noastră românească s'au strecurat multe cuvinte din limba Slavilor, dar trecând s'au schimbat, potrivindu-și forma ori înțelesul, după firea limbii noastre așa, că astăzi numai învățații își mai bat capul să afle dacă cutare cuvânt l-au împrumutat strămoșii noștri dela Slavi, ori îl avem deadreptul moștenire dela Romani sau dela Daci.

Așadară la alcătuirea poporului românesc au avut o parte însemnată și Slavii, dintre cari din veacul al VI-lea până în al X-lea mulți s'au amestecat și contopit¹⁾ cu Daco-Romanii.²⁾ Din acest întreit amestec de popoare, după îndelungate frământări și sbuciumări de veacuri, a răsărit cu înfățișarea și cu firea sa deosebită: *poporul românesc*, care și astăzi trăește pe aceste plaiuri străbune pe cari din voia lui Dumnezeu le stăpânește acum neamul nostru în granițele *României întregite*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Contopit = s'au făcut tot una.

2) Daco-Romani = fiindcă se trag dela Daci și Romani.

Podul lui Traian.

Notă. *Columna lui Traian se poate vedea pe copertă.*

Cetitorule!

Ți-a plăcut cărțulia de față? Multe și frumoase mai sunt ca aceasta în șirul lung de cărțulii răspândite de „Astra“. Dă mai departe vestea cea bună!

*Dacă vrei să știi cum e trupul omenesc și cum să ne ferim de primejdiile boalelor, ia și citește numărul următor: 167: „**Cărticica sănătății**“ de domnul doftor Ilie Beu. Ai să ai un sfetnic cuminte și mult bine are să-ți aducă luminoasele lămuriri.* Central University Library Cluj

*Și dacă vei vrea să chiui odată din baierile inimii, la joc, apoi ia cărțulia „**Flori de pe Câmpie**“ a mână (Nr. 168), unde vei găsi, adunate de dl Podaru, minunate cântece la joc. chiuituri de-a mai mare dragul, de-ți vine să sari în sus și să joci, numai cetindu-le.*

Fiecare broșură numai câte 5 Lei.

Grăbește-te și comandă, să nu rămâi pe jos!

Ce-i „Asociațiunea“ („Astra“)?

„Asociațiunea“ e o tovărășie mare românească, care s'a întemeiat înainte de aceasta cu 68 de ani de mitropoliții Șaguna din Sibiu și Șuluțu din Blaj, ca să răspândească învățătura în popor. Numele ei întreg e: „Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român“. Pe scurt îi zicem numai: „Astra“.

Ce face „Asociațiunea“?

Ea face mai multe lucruri de folos pentru poporul românesc și anume:

1. Tipărește cărți pe înțelesul tuturor, cum e „Biblioteca populară a Asociațiunii“.

2. Se îngrijește să trimită oameni cu carte la sate ca să țină poporului cuvântări sau vorbiri, în care le dau tot felul de popețe: cum să lucreze mai bine pământul, cum să poarte negoțul, cum trebuie să se însoțească ca să poată trăi mai ușor și mai bine. Apoi îi îndeamnă să țină la datinile strămoșești, la limba și la legea lor românească.

3. Înființează biblioteci la sate și la orașe, îndeamnă pe domnii preoți și învățători să țină șezători în Dumineci și sărbători, în toate comunele; pune la cale expoziții de vite, de poame, de lucruri de mână și de altele; ajută pe domnii preoți și învățători să învețe pe cei neștiutori a scrie și a citi. Și mai face multe de toate pentru luminarea poporului, cari le veți afla mai pe larg în broșura No. 100 despre „Asociațiune“, din bibliotecă aceasta.

Cum adună „Asociațiunea“ bani?

Fără bani nu se poate face nimic în lumea asta. Nici „Asociațiunea“ n'ar putea lucra, dacă nu s'ar îngriji să adune de undeva averea, pe care o cheltuește în fiecare an spre binele obștesc.

„Asociațiunea“ adună banii: 1. din taxele dela membri; 2. din câștigul cărților, cari le tipărește; 3. din venitul serbărilor, cari le pune la cale an de an; 4. din daruri dela oameni cu dare de mână și cu inimă creștină și 5. din colectele ce le face.

Cine se poate face membru la „Asociațiune“ ?

Membru la „Asociațiune“ se poate face orice om cinstit, care trăiește în țara noastră.

Membri sunt de patru feluri și anume:

1. Membru fondator al „Asociațiunii“ se face acela, care plătește odată pentru totdeauna suma de 1000 lei.

2. Membru pe viață se face celce plătește odată pentru totdeauna 500 lei.

3. Membru activ sau ordinar se face acela, care plătește în fiecare an 50 lei.

4. Membru ajutător se face acela, care plătește în fiecare an 10 lei (dacă vrea poate plăti și mai mult, că numai bine face).

Cum e împărțită „Asociațiunea“ ?

„Asociațiunea“ cuprinde pe toți Românii din țara noastră. Ca să poată răspândi învățătura la toți ușor, a împărțit ținuturile locuite de Români în *despărțăminte*, în frunte cu un președinte și comitet. *Despărțămintele* au la rândul lor în fiecare comună câte *un cerc cultural*, în frunte cu un președinte, secretar și cu un cassier.

Despărțămintele țin în fiecare an o adunare generală, la care au *drept de vot* și *membrii ajutători*.

Peste toate despărțămintele e mai mare comitetul central din Sibiu. Comitetul central pune la cale lucrările „Asociațiunii“, chivernisește averea ei și ține în fiecare an o adunare generală cu toți membrii, în care dă seamă *futurora* ce și cum a lucrat.

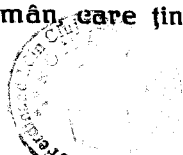
Cum se poate înființa un cerc cultural?

În fiecare comună, în care sunt cel puțin zece membri de orice fel ai „Asociațiunii“ se poate înființa o agentură, alegându-și un președinte, un cassier și un notar.

Cercul cultural se îngrijește de încassarea taxelor dela membri din comună, de bibliotecă și își dă silința să facă membri tot mai mulți.

Fiecare cerc cultural are drept să ceară dela comitetul central cărți ca să înființeze o bibliotecă pentru săteni.

Vedeți, oameni buni, ce așezământ folositor e „Asociațiunea“! Indemnați-vă unul pe altul ca să vă înscrieți între membrii ei, că asta-i o cinste și o sfântă datorie pentru orice Român, care ține la legea sa strămoșească.

„ECONOMUL“

Institut de credit și economii, societate anonimă

Capitalul social deplin vărsat:

Lei 5,000.000—

CLUJ, Calea Reg. Ferdinand Nr. 26

Telefon: 415

Filiala: LUDUȘ, județul Turda

Cel mai vechiu institut de credit românesc în Cluj
Fondat la anul 1886

Primește: Depuneri spre fructificare în condițiuni favorabile.

Incuviințează: Tot felul de împrumuturi.

Mijlocește: Trimiterea de bani din America.

VALER PASCU - Cluj

CALEA REGELE FERDINAND 26.

IMPORT DE CEAI ȘI CAFEA

Cel mai mare magazin de coloniale
en gros și en detail, reînființat și
reorganizat după războiu.

Anul fondării 1880, în Dobra,
Jud. Hunedoara.

Vizitatorii Clujului sunt rugați a cerceta acest magazin românesc.

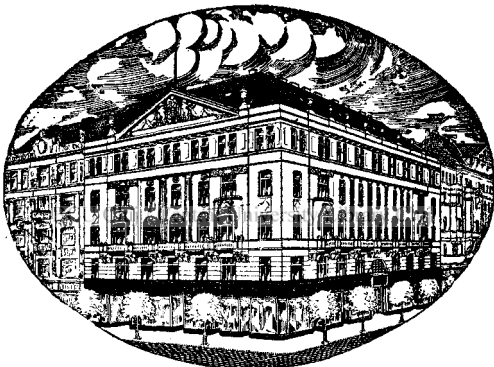
PRIMA ARDELEANĂ

SOC. ANONIMĂ DE ASIGURĂRI GENERALE

CLUJ

Fondată în 1911 de asociația băncilor
românești din Ardeal „Solidaritatea”.

Capital societar și rezerve proprii Lei 100.000.000 —

Incheie în condițiunile cele mai avantajoase :

ASIGURĂRI în ramurile : incendiu,
grindină și transport.
Asigurări contra furtului și jafului. Asigurări
de geamuri. Asigurări contra accidentelor. Asi-
gurări de răspundere civilă. Asigurări asupra
vieții după combinațiile cele mai favorabile,
precum și asigurări populare, cu tragere la sorți.

Avem reprezentanțe în toate localitățile mai mari.